

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

Στρασβούργο, 11 Οκτωβρίου 2018
CommDH(2018)24

**ΕΚΘΕΣΗ
ΤΗΣ
ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΓΙΑ ΤΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ**

DUNJA MIJATOVIĆ

**ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΑΠΟ 25 ΕΩΣ 29 ΙΟΥΝΙΟΥ 2018**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σύνοψη.....	1
Εισαγωγή.....	3
1 Υποδοχή και ένταξη μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο	4
1.1 Ζητήματα σχετικά με την υποδοχή των αιτούντων άσυλο.....	5
1.1.1 Δικαίωμα κατάλληλης στέγης	5
1.1.2 Οικονομική βοήθεια.....	12
1.1.3 Πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη	13
1.1.4 Πρόσβαση στην εκπαίδευση.....	15
1.1.5 Πρόσβαση στην αγορά εργασίας.....	17
1.1.6 Συμπεράσματα και συστάσεις	17
1.2 Ζητήματα σχετικά με την ένταξη των μεταναστών	19
1.2.1 Δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης.....	20
1.2.2 Διαμονή μακράς διάρκειας και πρόσβαση στην ιθαγένεια.....	21
1.2.3 Μαθήματα γλώσσας και ένταξης.....	21
1.2.4 Πρόσβαση στην αγορά εργασίας.....	22
1.2.5 Προστασία έναντι του ρατσισμού και των διακρίσεων.....	23
1.2.6 Συμπεράσματα και συστάσεις	24
2 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επί των δικαιωμάτων στην υγεία και την εκπαίδευση....	26
2.1 Επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στον γενικό πληθυσμό.....	28
2.2 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επί του δικαιώματος στην υγεία.....	29
2.2.1 Γενική επισκόπηση των μέτρων λιτότητας που έπληξαν τον τομέα της υγείας.....	29
2.2.2 Επιπτώσεις στην πρόσβαση στο σύστημα υπηρεσιών υγείας	30
2.2.3 Επιπτώσεις στην παθολογία του πληθυσμού.....	32
2.2.4 Οι επιπτώσεις για τα άτομα με αναπηρίες	33
2.2.5 Συμπεράσματα και συστάσεις	34
2.3 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επί του δικαιώματος στην εκπαίδευση	35
2.3.1 Γενική επισκόπηση των μέτρων λιτότητας που πλήττουν τον τομέα της εκπαίδευσης ..	35
2.3.2 Επιπτώσεις στην πρόσβαση στην εκπαίδευση	36
2.3.3 Επιπτώσεις στην ποιότητα της εκπαίδευσης.....	37
2.3.4 Ευπαθείς ομάδες που πλήττονται ιδιαιτέρως από τη λιτότητα	38
2.3.5 Συμπεράσματα και συστάσεις	39

Η Επίτροπος κυρία Dunja Mijatović και η ομάδα της επισκέφθηκαν την Ελλάδα από 25 έως 29 Ιουνίου 2018. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, η Επίτροπος είχε συνομιλίες επί θεμάτων σχετικών με την υποδοχή και την ένταξη των μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο, καθώς και με τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας επί των δικαιωμάτων στην υγεία και την εκπαίδευση.

Η παρούσα έκθεση επικεντρώνεται στα ακόλουθα μείζονα ζητήματα:

Υποδοχή και ένταξη μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο:

Η Ελλάδα επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τις μετακινήσεις προσφύγων στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια, έχοντας δεχτεί έναν πολύ μεγάλο αριθμό αφίξεων μεταναστών οι οποίες κορυφώθηκαν - άνω των 850.000 αφίξεων διά θαλάσσης- το 2015. Παρά την κατακόρυφη πτώση που ξεκίνησε το 2016 και την αξιέπαινη συμπαράσταση και φιλοξενία που επέδειξαν ο ελληνικός λαός και οι ελληνικές αρχές προς τους μετανάστες, η κατάσταση παραμένει κρίσιμη. Οι συνθήκες υποδοχής των μεταναστών υπολείπονται κατά πολύ των διεθνών προτύπων, ιδιαιτέρως στα νησιά του Αιγαίου. Όπως διαπίστωσε ιδίως η Επίτροπος όταν επισκέφθηκε το hotspot της Μόριας, στη Λέσβο, ο υπέρμετρος συνωστισμός σε συνδυασμό με τις κακές συνθήκες υγιεινής, την ανασφάλεια και την απόγνωση, συνεπάγονται σοβαρότατο κίνδυνο για τα δικαιώματα του ανθρώπου όσων διαμένουν στον καταυλισμό. Η Επίτροπος παρατηρεί με μεγάλη ανησυχία ότι οι συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής συνεπάγονται σοβαρούς κινδύνους για την υγεία των ανθρώπων, οι οποίοι μάλιστα οξύνονται εξ αιτίας της δυσκολότατης πρόσβασης στις πρωτοβάθμιες υπηρεσίες υγείας.

Η Επίτροπος, βαθιά ανήσυχη εν όψει των πολυπληθών σοβαρών καταγγελιών για περιστατικά σεξουαλικής και έμφυλης βίας σε εγκαταστάσεις υποδοχής, με ανηλικούς μεταξύ των θυμάτων, καλεί συναφώς τις ελληνικές αρχές να παράσχουν αρωγή στα θύματα, να λάβουν μέτρα για να εξαλείψουν τις αιτίες του φαινομένου, και να μην επιτρέψουν την επανάληψή του. Η Επίτροπος εκφράζει επίσης τις σοβαρές της ανησυχίες για την κατάσταση της πλειονότητας των ασυνόδευτων ανηλικών που δεν έχουν κατάλληλη στέγη και οι οποίοι πολύ δύσκολα βρίσκουν κοινωνική υποστήριξη. Η κατάσταση είναι ακόμη χειρότερη για όσους κρατούνται υπό καθεστώς «προστατευτικής κράτησης», το οποίο αποτελεί κατάφωρη παρέμβαση στο δικαίωμα των μεταναστών στην ελευθερία και το οποίο η Επίτροπος καλεί την Ελλάδα να σταματήσει. Η Επίτροπος ανησυχεί επίσης για τα χαμηλά ποσοστά σχολικής φοίτησης των παιδιών-μεταναστών στην ηπειρωτική Ελλάδα και για την αντίστοιχη απουσία πρόσβασης στην εκπαίδευση στα νησιά του Αιγαίου, καλεί δε τις ελληνικές αρχές να εγγυηθούν στην πράξη το δικαίωμα όλων των παιδιών-μεταναστών στην εκπαίδευση, μέσω της εφαρμογής εκπαιδευτικών προγραμμάτων χωρίς αποκλεισμούς στα γενικά σχολεία, τόσο στην ηπειρωτική χώρα όσο και στα νησιά. Συναφώς, η Επίτροπος καλεί τις αρχές να επανεξετάσουν τον γεωγραφικό περιορισμό εξ αιτίας του οποίου οι μετανάστες που καταφθάνουν στα νησιά δεν μπορούν να μετακινηθούν από αυτά, και να επιταχύνουν τη μεταφορά των μεταναστών προς την ηπειρωτική Ελλάδα όπου οι αρχές πρέπει να αυξήσουν γρήγορα και σε μεγάλη έκταση τις δυνατότητες υποδοχής. Η Επίτροπος σημειώνει με ανησυχία ότι η διαδικασία αξιολόγησης της ευαλωτότητας -η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στις μεταφορές προς την ηπειρωτική χώρα, δεδομένου ότι τα ευάλωτα άτομα συγκαταλέγονται μεταξύ των ολιγάριθμων αιτούντων άσυλο που είναι επιλέξιμοι για μεταφορά- χαρακτηρίζεται ως υπερβολικά αργή και με συχνές αστοχίες.

Μετά το κλείσιμο των χερσαίων συνόρων προς την Ελλάδα από τις γειτονικές χώρες, η Ελλάδα έγινε de facto χώρα-προορισμός όπου θα διαμείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα πολλοί από τους

περίπου 65.000 μετανάστες που βρίσκονταν στην Ελλάδα κατά το χρόνο της επίσκεψης της Επιτροπής. Η ένταξη προκύπτει συνεπώς ως ζήτημα μείζονος σημασίας τόσο για τους μετανάστες όσο και για την κοινωνική συνοχή στην Ελλάδα. Η Επιτροπή καλεί τις ελληνικές αρχές να σχεδιάσουν και εφαρμόσουν ολοκληρωμένη και μακρόπνοη πολιτική ένταξης η οποία θα ευνοεί την πρόσβαση σε οικογενειακή επανένωση, μακροπρόθεσμη διαμονή και ιθαγένεια, εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση, μαθήματα γλώσσας και ενσωμάτωσης, καθώς και απασχόληση, και η οποία θα παρέχει στους μετανάστες προστασία έναντι του ρατσισμού και των διακρίσεων.

Επιπτώσεις της λιτότητας επί των δικαιωμάτων στην υγεία και την εκπαίδευση:

Από το 2010, η Ελλάδα έχει συνάψει τρία προγράμματα οικονομικής προσαρμογής με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και θεσπίσει περί τις 15 δέσμες ποικίλων δραστικών μέτρων λιτότητας, μεταξύ των οποίων μεταρρυθμίσεις που αφορούν τον δημόσιο τομέα, τις συντάξεις, τη φορολογία και την αγορά εργασίας. Τα εν λόγω μέτρα επηρέασαν αρνητικά τα δικαιώματα του ανθρώπου και ιδιαίτερα τα δικαιώματα στην υγεία και την εκπαίδευση. Οι δραστικές περικοπές του προϋπολογισμού στον τομέα της υγείας, σε συνδυασμό με τις μειώσεις μισθών και συντάξεων των ασθενών, δυσκόλεψαν την πρόσβαση στην περίθαλψη, τη στιγμή ακριβώς που εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης έγιναν πιο έντονες οι ανάγκες για συγκεκριμένου τύπου υπηρεσίες υγείας, ιδιαιτέρως για υπηρεσίες ψυχικής υγείας. Εν μέσω της δύσκολης συγκυρίας, η ψήφιση το 2016 του νόμου για την κάλυψη των ανασφάλιστων και ευπαθών ατόμων αποτέλεσε σημαντικό βήμα προόδου. Εν τούτοις, η Επιτροπή παρατήρησε κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της ότι κάποιοι ασθενείς συνεχίζουν να μην έχουν πρόσβαση στην περίθαλψη που χρειάζονται και, συναφώς, καλεί τις ελληνικές αρχές να άρουν τα υπόλοιπα εμπόδια στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Τις καλεί επίσης να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια να υποστηρίξουν τον τομέα της ψυχικής υγείας προκειμένου να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες ανάγκες υπηρεσιών ψυχικής υγείας και για να προαγάγουν την από-ιδρυματοποίηση και την ένταξη των ατόμων με διανοητικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες.

Όσον αφορά τις επιπτώσεις της λιτότητας στο δικαίωμα στην εκπαίδευση, η Επιτροπή κατέθεσε την ανησυχία της για τα συρρικνούμενα εκπαιδευτικά προγράμματα καθώς και την αισθητή επιδείνωση της ευημερίας των μαθητών, των συνθηκών εργασίας των δασκάλων και του εξοπλισμού των σχολείων, απότοκο των δραστικών περικοπών του προϋπολογισμού στα χρόνια της κρίσης. Με ικανοποίηση διαπιστώνει ότι ο προϋπολογισμός για την παιδεία αυξήθηκε τα δύο τελευταία χρόνια και παροτρύνει τις ελληνικές αρχές να τον αυξήσουν έτι περαιτέρω τα επόμενα χρόνια ώστε να αρθούν σταδιακά οι αρνητικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στον τομέα της εκπαίδευσης. Η Επιτροπή ανησυχεί επίσης διότι συνεχίζουν να υπάρχουν πρακτικά εμπόδια στην πρόσβαση στην εκπαίδευση. Καλεί τις ελληνικές αρχές να άρουν όλα τα εμπόδια και να εγγυηθούν πλήρη και ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση και να καταβάλουν στοχευμένες προσπάθειες να διασφαλίσουν ουσιαστική πρόσβαση στην εκπαίδευση για ομάδες ευπαθών παιδιών, ιδιαιτέρως παιδιών με αναπηρίες και παιδιών Ρομά, των οποίων τα ποσοστά σχολικής φοίτησης προξενούν ανησυχία.

1. Η Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης κυρία Dunja Mijatović (η Επίτροπος) επισκέφθηκε την Ελλάδα από 25 έως 29 Ιουνίου 2018.¹ Η επίσκεψη επικεντρώθηκε σε δύο ομάδες θεμάτων: την υποδοχή και την ένταξη των μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο, (Ενότητα 1 της παρούσας έκθεσης), και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επί των δικαιωμάτων στην υγεία και την εκπαίδευση (Ενότητα 2).
2. Η Επίτροπος έγινε δεκτή από τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας κύριο Προκόπη Παυλόπουλο και συναντήθηκε με τον Πρόεδρο της Βουλής κ. Νικόλαο Βούτση, τον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κ. Σταύρο Κοντονή, τον Υπουργό Υγείας κ. Ανδρέα Ξανθό, την Υφυπουργό Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων κα Μερóπη Τζούφη και τον Υφυπουργό Μεταναστευτικής Πολιτικής κ. Ιωάννη Μπαλάφα. Επιπλέον, η Επίτροπος συναντήθηκε με μέλη της ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου καθώς και με τον Συνήγορο του Πολίτη κ. Ανδρέα Ποττάκη και το επιτελείο του. Η Επίτροπος συναντήθηκε επίσης με τον εκπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες των Ηνωμένων Εθνών (UNHCR) στην Ελλάδα και με εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (EASO), του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex), και του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (IOM). Τέλος, είχε συζητήσεις με πλήθος μη κυβερνητικών οργανώσεων.
3. Στην Αθήνα, η Επίτροπος επισκέφθηκε το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού και την ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση η οποία, μεταξύ άλλων, υλοποιεί προγράμματα ένταξης για μετανάστες. Στη Λέσβο, το νησί του ανατολικού Αιγαίου, επισκέφθηκε το Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης της Μόριας καθώς και το ανοικτό κέντρο φιλοξενίας για Πρόσφυγες και Μετανάστες Καρά Τεπέ το οποίο λειτουργεί υπό την ευθύνη του Δήμου και του Κέντρου Στήριξης Mosaik. Συναντήθηκε επίσης με την αντιδήμαρχο Λέσβου κα Αναστασία Αντωνέλλη.
4. Η Επίτροπος επιθυμεί να ευχαριστήσει τις ελληνικές αρχές στο Στρασβούργο και την Αθήνα για τη βοήθειά τους στην οργάνωση της επίσκεψης και τις διευκολύνσεις που της παρείχαν. Η Επίτροπος θα ήθελε επίσης να ευχαριστήσει όλους τους συνομιλητές της για τις πολύτιμες πληροφορίες και τις απόψεις τους.

¹ Η Επίτροπος συνοδευόταν από τους κκ. Giancarlo Cardinale, Αναπληρωτή Διευθυντή του Γραφείου Επιτρόπου, και Matthieu Birker, Σύμβουλο.

1 ΥΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ, ΣΥΜΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ

5. Τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα έχει επηρεαστεί ιδιαίτερα από τις ροές προσφύγων σε όλη την Ευρώπη, αφού οι αφίξεις μεταναστών στη χώρα είναι ιδιαίτερα υψηλές, φθάνοντας το 2015 τις 856.723 αφίξεις διά θαλάσσης. Οι αφίξεις ξεκίνησαν να μειώνονται το 2016, μετά από την εφαρμογή της [Δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας](#), σύμφωνα με την οποία όλοι οι παράτυποι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο που έφθασαν από την Τουρκία στα ελληνικά νησιά μετά τις 20 Μαρτίου 2016 και των οποίων οι αιτήσεις για άσυλο ήταν μη αποδεκτές έπρεπε να επιστρέψουν στην Τουρκία. Η συγκεκριμένη τάση επιβεβαιώθηκε το 2017 όταν ο αριθμός αφίξεων επανήλθε στο επίπεδο που ίσχυε πριν από το 2015.² Παρά την αύξηση που παρατηρήθηκε το πρώτο οκτάμηνο του 2018, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες,³ ο αριθμός των αφίξεων παραμένει πολύ χαμηλότερος σε σχέση με τον αριθμό των αφίξεων του 2015.
6. Σύμφωνα με κυβερνητικές [εκτιμήσεις](#) από τη 19η Σεπτεμβρίου 2018 και ύστερα, 70.000 μετανάστες παρέμεναν στη χώρα. Από την έναρξη της λειτουργίας της Υπηρεσίας Ασύλου τον Ιούνιο 2013, χορηγήθηκε διεθνής προστασία σε περισσότερα από 28.000 άτομα. Η Επίτροπος επιδοκιμάζει τη φιλόδοξη συμπαράσταση και τη φιλοξενία που επέδειξαν ο λαός και οι αρχές της Ελλάδας στους πρόσφυγες, στους ιδιαίτερα δύσκολους καιρούς που διανύει η χώρα, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρή χρηματοπιστωτική κρίση.
7. Κατά την επίσκεψή της στην Ελλάδα, η Επίτροπος επικεντρώθηκε σε ζητήματα που άπτονται της υποδοχής των αιτούντων άσυλο και της ένταξης των μεταναστών, τα οποία και αποτελούν το θέμα της παρούσας ενότητας της έκθεσης. Ωστόσο, πολλοί από τους συνομιλητές της Επιτρόπου επέστησαν επίσης την προσοχή της σε επανειλημμένους και συνεπείς ισχυρισμούς περί επιστροφών με συνοπτικές διαδικασίες («επαναπροωθήσεις») στην Τουρκία, οι οποίες συνοδεύονται συχνά από χρήση βίας, μη επιτρέποντας στους μετανάστες την πρόσβαση στη διαδικασία χορήγησης ασύλου. Η Επίτροπος σημειώνει με ανησυχία ότι οι εν λόγω επαναπροωθήσεις κατεγράφησαν σε αρκετές πρόσφατες εκθέσεις οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών οι οποίες περιλάμβαναν πολλές μαρτυρίες. Επίσης, σημειώνει ότι τον Ιούνιο του 2017 παρόμοιες καταγεγραμμένες καταγγελίες οδήγησαν τον προκάτοχό της να εκφράσει τις [ανησυχίες](#) του και τον Συνήγορο του Πολίτη να ξεκινήσει αυτεπαγγέλτως έρευνα σχετικά με τη φερόμενη πρακτική. Επίσης, η Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (εφεξής «ΕΠΒ») υπέδειξε στις [προκαταρκτικές παρατηρήσεις](#) που δημοσιεύθηκαν την 1η Ιουνίου 2018, μετά από την *ad hoc* επίσκεψή της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2018, ότι έλαβε επίσης γνώση αρκετών συνεπών και αξιόπιστων ισχυρισμών περί επαναπροωθήσεων που περιλάμβαναν μεταξύ άλλων περιστατικά κακομεταχείρισης.

² Σύμφωνα με στοιχεία της [Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες](#), 173.450 άνθρωποι έφθασαν διά θαλάσσης το 2016, 29.718 το 2017 και 41.038 το 2014.

³ Σύμφωνα με τον [Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης](#), 22.153 άνθρωποι έφθασαν διά θαλάσσης από 1ης Ιανουαρίου έως 16 Σεπτεμβρίου 2018, εν συγκρίσει με 17.959 από 1ης Ιανουαρίου έως 16 Σεπτεμβρίου 2017. Επιπλέον, οι αφίξεις διά ξηράς αυξήθηκαν απότομα τους πρώτους μήνες του 2018. Τον Απρίλιο του 2018, οι αφίξεις διά ξηράς ξεπέρασαν ακόμη και τις αφίξεις διά θαλάσσης, για πρώτη φορά από το 2013, με 3.600 αφίξεις διά ξηράς στην περιοχή του Έβρου.

1.1 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΩΝ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ

8. Σύμφωνα με τον Νόμο [4540/2018](#) της 18ης Μαΐου 2018, ο οποίος μεταφέρει την αναδιατυπωμένη Οδηγία για τις Συνθήκες Υποδοχής στο εθνικό δίκαιο, όλοι οι υπήκοοι τρίτων χωρών και οι ανιθαγενείς που υποβάλουν αίτηση για διεθνή προστασία επί ελληνικού εδάφους, καθώς και οι ανήλικοι (είτε ασυνόδευτοι είτε όχι) δικαιούνται υλικές συνθήκες υποδοχής που να εξασφαλίζουν κατάλληλο βιοτικό επίπεδο. Οι συνθήκες αυτές εξασφαλίζουν την επιβίωσή τους και προστατεύουν τη σωματική και ψυχική τους υγεία επιδεικνύοντας τον δέοντα σεβασμό στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει επομένως να τους παρέχουν στέγη σε είδος και/ή χρηματικό βοήθημα, πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, πρόσβαση στην εκπαίδευση (για ανηλίκους) και πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την επαγγελματική κατάρτιση.
9. Όπως σημείωσε η Επίτροπος κατά την τελευταία επίσκεψή της, παρά τις εν λόγω διατάξεις, οι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα δεν απολαύουν πάντα της υλικής υποστήριξης που δικαιούνται. Αυτό είναι ένα ζήτημα που χρονολογείται από παλιά. Ήδη το 2011, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι η Ελλάδα παρέβη το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (απαγόρευση των βασανιστηρίων) εξαιτίας των συνθηκών διαβίωσης των αιτούντων άσυλο στην υπόθεση [M.S.S. v. Greece and Belgium](#). Η συγκεκριμένη απόφαση είχε ως αποτέλεσμα την αναστολή των μεταφορών από άλλες ευρωπαϊκές χώρες προς την Ελλάδα βάσει του Κανονισμού του Δουβλίνου για πάνω από έξι χρόνια.
10. Τον Δεκέμβριο του 2016, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε να ξεκινήσουν ξανά οι μεταφορές προς την Ελλάδα στις 15 Μαρτίου 2017, υπό την προϋπόθεση ότι τα κράτη της ΕΕ θα μετεγκαθιστούσαν περισσότερους ανθρώπους προερχόμενους από την Ελλάδα. Η εν λόγω Σύσταση προκάλεσε έντονη κριτική από μέρους πολλών οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, οι οποίες θεωρούσαν πρόωρη τη συνέχιση των επιστροφών με δεδομένες τις ελλείψεις που συνέχιζε να παρουσιάζει το ελληνικό σύστημα ασύλου. Παρομοίως, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) [εξέφρασε](#) τη βαθιά της ανησυχία τον Δεκέμβριο του 2016, σημειώνοντας ότι όλοι οι μηχανισμοί υποδοχής και προστασίας προσφύγων στην Ελλάδα τελούσαν υπό τεράστια πίεση. Ωστόσο, αν και το 2017 η Ελλάδα έλαβε 1.998 αιτήματα από δέκα κράτη μέλη της ΕΕ για μεταφορές, ένα μόνο ένα αίτημα οδήγησε τελικώς σε πραγματική μεταφορά.

1.1.1 ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΚΑΤΑΛΛΗΛΗΣ ΣΤΕΓΗΣ

11. Ο Νόμος [4540/2018](#) προβλέπει ότι όταν η στέγη των αιτούντων παρέχεται σε είδος, πρέπει να λαμβάνει μία από τις ακόλουθες μορφές ή συνδυασμό αυτών: (α) διαμονή σε εγκαταστάσεις που χρησιμοποιούνται για τον σκοπό της στέγασης των αιτούντων κατά τη διάρκεια της εξέτασης αίτησης διεθνούς προστασίας η οποία υποβλήθηκε στα σύνορα ή σε ζώνες διέλευσης· (β) κέντρα διαμονής που δημιουργήθηκαν σε κατάλληλα διαμορφωμένα δημόσια ή ιδιωτικά κτίρια, των οποίων η διαχείριση πραγματοποιείται από δημόσιους ή ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ή διεθνείς οργανισμούς· (γ) σπίτια ιδιωτών, διαμερίσματα ή ξενοδοχεία μισθωμένα ως τμήμα των προγραμμάτων στέγασης για αιτούντες, των οποίων η διαχείριση ανήκει σε δημόσιους ή ιδιωτικούς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ή διεθνείς οργανισμούς.
12. Το ελληνικό πρόγραμμα στέγασης των αιτούντων άσυλο αποτελείται συγκεκριμένα από τρεις συνιστώσες. Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης είναι ένα δίκτυο παραπομπής

σε κέντρα διαμονής των οποίων η διαχείριση ανήκει κατά κύριο λόγο σε ΜΚΟ. Οι αρχές διαχειρίζονται επίσης αριθμό κέντρων υποδοχής (τριάντα ένα κατά την περίοδο επίσκεψης της Επιτρόπου), συμπεριλαμβανομένων έξι «Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης» (εφεξής ΚΥΤ), τα οποία ονομάζονται επίσης «hotspot» και βρίσκονται στα εξής νησιά του Αιγαίου: Λέσβο, Χίο, Σάμο, Λέρο, Κω, καθώς και στο Φυλάκιο, στα ΒΑ σύνορα της χώρας. Επιπλέον, δημιουργήθηκαν κέντρα διαμονής από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ως τμήμα του προγράμματος Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση - ESTIA που χρηματοδοτείται από την ΕΕ. Σύμφωνα με στοιχεία της 19ης Σεπτεμβρίου 2018 του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, 25.000 μετανάστες διέμεναν σε διαμερίσματα, περίπου 23.000 με 25.000 σε χώρους διαμονής στην ηπειρωτική χώρα και περίπου 20.000 στα νησιά.

13. Ο συνδυασμός της έλλειψης χωρητικότητας, των συνεχόμενων αφίξεων και του μικρού αριθμού αναχωρήσεων έχει ως αποτέλεσμα τη γενικευμένη συμφόρηση των ελληνικών εγκαταστάσεων υποδοχής, κυρίως στα νησιά του Αιγαίου, όπου η κατάσταση είναι ιδιαίτερα κρίσιμη, το ίδιο όμως ισχύει και στην ηπειρωτική χώρα.
14. **Στα νησιά του Αιγαίου:** Κατά την περίοδο επίσκεψης της Επιτρόπου, περίπου 11.500 άνθρωποι φιλοξενούνται στα ΚΥΤ των νησιών του Αιγαίου Χίου, Κω, Λέρου, Λέσβου και Σάμου, συνολικής ονομαστικής χωρητικότητας 6.246. Επιπλέον, 1.330 άτομα φιλοξενούνται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες σε διαμερίσματα στα νησιά.
15. Η Επίτροπος σημειώνει ότι ο αριθμός των αιτούντων άσυλο φιλοξενούμενων στα νησιά του Αιγαίου αυξήθηκε ακόμη περισσότερο από την περίοδο της επίσκεψής της. Σύμφωνα με στοιχεία της 19ης Σεπτεμβρίου 2018 του Υπουργείου Μεταναστευτικής Πολιτικής, περίπου 20.000 μετανάστες βρίσκονταν στα νησιά. Η κατάσταση είναι ιδιαίτερα κρίσιμη στο ΚΥΤ της Μόριας στη Λέσβο. Ενώ η ονομαστική χωρητικότητα της συγκεκριμένης εγκατάστασης εκτιμήθηκε στα 3.100 άτομα από το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής και στα 2.100 από τον [Νομάρχη](#) Βορείου Αιγαίου και αριθμό τοπικών παραγόντων, κατά τον χρόνο επίσκεψης της Επιτρόπου (27 Ιουνίου 2018) φιλοξενούσε 7.214 άτομα (συμπεριλαμβανομένων περίπου 1.350 ατόμων στον παρακείμενο προσωρινό καταυλισμό «Ελαιώνα») και στις 19 Σεπτεμβρίου 2018 φιλοξενούσε περίπου 9.000 άτομα, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα στοιχεία. Ωστόσο, υπερπληθυσμός επικρατούσε και στη Σάμο, όπου περίπου 3.600 μετανάστες φιλοξενούνται στο ΚΥΤ στο Βαθύ, η επίσημη χωρητικότητα του οποίου είναι 648 άτομα, όπως και στη Χίο, όπου πάνω από 2.000 άτομα φιλοξενούνται στο τοπικό ΚΥΤ, παρά το όριο των 1.014.
16. Οι συνθήκες διαβίωσης στα ΚΥΤ των νησιών είναι εξαιρετικά ανησυχητικές. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της στη Μόρια, η Επίτροπος σημείωσε ότι οι αιτούντες άσυλο φιλοξενούνται σε κοντέινερ ή μεγάλες σκηνές έως και 125 ατόμων, υπό άθλιες συνθήκες, σχεδόν χωρίς καθόλου ιδιωτικό χώρο. Άλλοι διανυκτέρευαν σε πρόχειρα καταφύγια, στο έλεος των καιρικών συνθηκών. Η Επίτροπος έλαβε γνώση αναφορών σχετικά με εγκύους που κοιμούνταν σε σκηνές χωρίς στρώματα, μητέρες που επέστρεψαν στο ΚΥΤ με τα νεογνά τους, καθώς και άτομα που επέστρεψαν στο ΚΥΤ αμέσως μετά το εξιτήριο από το νοσοκομείο κατόπιν χειρουργικής επέμβασης. Εμφανώς ανεπαρκείς εγκαταστάσεις υγιεινής υποχρέωναν άτομα να σχηματίζουν ουρά για παρατεταμένα χρονικά διαστήματα για πρόσβαση στις τουαλέτες και τα ντους, κάτι που, όπως είπαν οι γυναίκες στην Επίτροπο, φοβούνταν να κάνουν για λόγους ασφαλείας και ιδιαίτερα τη νύχτα. Η Επίτροπος σημειώνει ότι τον Σεπτέμβριο του 2018 επιθεωρητές από τη Διεύθυνση Δημόσιας Υγείας της Λέσβου διαπίστωσαν ότι το κέντρο υποδοχής της Μόριας ήταν ακατάλληλο και επικίνδυνο για τη

δημόσια υγεία και το περιβάλλον, μεταξύ άλλων λόγω των σπασμένων αγωγών λυμάτων στις τουαλέτες σε τμήμα του στρατοπέδου, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα έντονη δυσοσμία, δημιουργώντας παράλληλα κινδύνους για τη δημόσια υγεία. Ως αποτέλεσμα, στις 11 Σεπτεμβρίου 2018, ο Νομάρχης Βορείου Αιγαίου έδωσε στο Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής διορία 30 ημερών για τον καθαρισμό του ΚΥΤ στη Μόρια, διαφορετικά αντιμετώπιζε την προοπτική να κλείσει. Μακροχρόνια προβλήματα διαχείρισης λυμάτων αναφέρθηκαν επίσης στη Χίο, οδηγώντας την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου να επιβάλει στις 22 Σεπτεμβρίου 2018 πρόστιμο 100.000 ευρώ στο Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής, εξαιτίας της μη βελτίωσης των εγκαταστάσεων υγιεινής και του συστήματος διαχείρισης λυμάτων των ΚΥΤ στη Λέσβο και τη Χίο.

17. Οι ηγέτες των κοινοτήτων που διαβιούν στη Μόρια με τους οποίους συναντήθηκε η Επίτροπος επισήμαναν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν ενημέρωση σχετικά με το διοικητικό τους καθεστώς και τα επόμενα στάδια του ταξιδιού τους, ενώ ταυτόχρονα η μετέωρη αναμονή τους προκαλεί ανησυχία, ιδιαίτερα σε εκείνους που διαμένουν στο κέντρο υποδοχής για μεγάλο χρονικό διάστημα, το οποίο ενίοτε υπερβαίνει τα δύο χρόνια. Λέγεται ότι πολλοί εκεί έχουν την εντύπωση ότι κρατούνται στα hotspots επίτηδες και ότι οι άθλιες συνθήκες διατηρούνται για να δρουν αποτρεπτικά. Η μαρτυρία ενός από τους ηγέτες κοινότητας, σύμφωνα με την οποία «καίγεται ο εγκέφαλος εκείνων που μένουν δύο χρόνια» θυμίζει την [έκθεση](#) του 2017 της ΜΚΟ *Γιατροί χωρίς σύνορα* η οποία επισήμανε ότι οι συνθήκες αυτές επιδεινώνουν την ψυχική υγεία των ανθρώπων στα νησιά, πολλοί από τους οποίους έχουν βιώσει σοβαρά περιστατικά βίας και τραυματικά γεγονότα, ενώ παράλληλα η παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης παραμένει σε μεγάλο βαθμό ανεπαρκής. Οι επιπτώσεις αυτές αναγνωρίστηκαν ακόμη και από Δικαστήριο της Θεσσαλονίκης τον Φεβρουάριο του 2017, το οποίο έκρινε ότι το γεγονός ότι μερικοί μετανάστες παρέβησαν τον γεωγραφικό περιορισμό που δεν τους επέτρεπε να φύγουν από τα νησιά ήταν αιτιολογημένο λόγω της ανάγκης να διαφυλάξουν την προσωπική τους υγεία και ακεραιότητα και επομένως τους αθώωσε.⁴
18. Οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης πυροδοτούν εντάσεις μεταξύ των αιτούντων άσυλο και της αστυνομίας, με τα ΚΥΤ να σείονται από ταραχές και επεισόδια σε τακτική βάση. Ένα από τα πιο σοβαρά συμβάντα έγινε στις 18 Ιουλίου 2017, όταν μια διαμαρτυρία έξω από ένα γραφείο της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Υποστήριξης για το Άσυλο (εφεξής ΕΑΣΟ) εξελίχθηκε σε σοβαρό επεισόδιο το οποίο αναφέρθηκε ότι κατεστάλη από τις δυνάμεις ασφαλείας. Κατόπιν των συγκρούσεων, η αστυνομία συνέλαβε τριάντα πέντε άντρες αιτούντες άσυλο κατηγορώντας τους για εμπρησμό, ο οποίος είχε ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό αστυνομικών και την πρόκληση ζημιών σε ιδιωτική περιουσία. Στις 28 Απριλίου 2018, Δικαστήριο της Χίου έκρινε ένοχους για τραυματισμό δημόσιων λειτουργών τριάντα δύο από τους τριάντα πέντε κατηγορουμένους. Ωστόσο τους απήλλαξε από όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες.⁵ Η Επίτροπος σημειώνει ότι η ετυμηγορία προκάλεσε σκληρή κριτική από μέρους των τοπικών και διεθνών [ΜΚΟ](#) που παρακολουθούσαν τη δίκη και κατήγγειλε την έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων, καθώς και σοβαρά διαδικαστικά προβλήματα, όπως την απουσία διερμηνείας κατά το μεγαλύτερο μέρος της δίκης και τον εξαιρετικά περιορισμένο χρόνο που δόθηκε στους κατηγορουμένους και τους μάρτυρες υπεράσπισης για να παρουσιάσουν τη δική τους εκδοχή του περιστατικού. Η Επίτροπος εκφράζει επίσης την

⁴ Πταισματοδικείο Θεσσαλονίκης, Απόφαση 2627/2017.

⁵ Οι 32 στους οποίους επιβλήθηκε ποινή φυλάκισης 26 μηνών με αναστολή άσκησαν έφεση κατά της εν λόγω απόφασης.

ανησυχία της για τους αλληπάλληλους ισχυρισμούς περί απαράδεκτης συμπεριφοράς της αστυνομίας προς τους μετανάστες,⁶ όπως ο εκφοβισμός ηγετών κοινοτήτων και δημοσιογράφων στο κέντρο υποδοχής, καθώς και περιστατικά βίας εις βάρος φιλοξενούμενων στα ΚΥΤ.

19. Στην Επίτροπο αναφέρθηκαν επίσης συγκρούσεις μεταξύ των φιλοξενούμενων στα hotspots. Σύμφωνα με τους συνομιλητές της, ορισμένα περιστατικά ενδέχεται να αντικατοπτρίζουν εντάσεις μεταξύ εθνικών ή εθνοτικών ομάδων. Κατά την επίσκεψή της στη Λέσβο, η Επίτροπος ενημερώθηκε για τις βίαιες συμπλοκές που ξέσπασαν στη Μόρια στις 25 Μαΐου 2018 και οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα έξι τραυματίες, ενώ παράλληλα 900 Κούρδοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το hotspot. Φαίνεται ότι άλλα συμβάντα προκύπτουν αποκλειστικά από τις εντάσεις που προκαλεί ο υπερπληθυσμός και οι ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης. Ηγέτης κοινότητας τον οποίο συνάντησε η Επίτροπος περιέγραψε το ΚΥΤ της Μόριας ως ηφαίστειο που θα μπορούσε να εκραγεί ανά πάσα στιγμή, για μια θέση σε σειρά αναμονής ή για ένα μπουκάλι νερό.
20. Επίσης, η Επίτροπος εκφράζει τη λύπη της για την όξυνση των εντάσεων μεταξύ των φιλοξενούμενων στα hotspots και των τοπικών πληθυσμών. Όταν ο αριθμός των αφίξεων ξεκίνησε να αυξάνεται το 2015, ο πληθυσμός των νησιών του Αιγαίου επέδειξε ένα εξαιρετικό και πραγματικά αξιόπαινο αίσθημα αλληλεγγύης. Αν και οι περισσότεροι νησιώτες διατήρησαν την ίδια προσέγγιση και πρέπει να επαινεθούν για την αφοσίωση και τη φιλάνθρωπη συμπαράστασή τους, η Επίτροπος σημειώνει ότι η μεγάλη πίεση που ασκήθηκε στα νησιά από την παρουσία των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι ξεπερνούσαν τρεις ή τέσσερις φορές τη χωρητικότητα των εγκαταστάσεων στις οποίες φιλοξενούντο, προκαλεί εντεινόμενη αγανάκτηση, την οποία περιστασιακά εκμεταλλεύονται τα κόμματα της ακροδεξιάς υποκινώντας περιστατικά βίας εναντίον των μεταναστών. Η Επίτροπος συμμαριζεται την ανησυχία των αρχών των νησιών σχετικά με το φαινόμενο αυτό.
21. Η κατάσταση που επικρατεί στο Ανοικτό Κέντρο Φιλοξενίας Προσφύγων και Μεταναστών «Καρά Τεπέ», το οποίο η Επίτροπος επισκέφθηκε επίσης αμέσως μετά το ΚΥΤ, επισημαίνει πόσο σημαντική είναι η μη υπέρβαση της πραγματικής χωρητικότητας των συγκεκριμένων εγκαταστάσεων. Το συγκεκριμένο κέντρο, το οποίο βρίσκεται στη Λέσβο και το διαχειρίζεται ο Δήμος, απαρτίζεται από κοντέινερ και φιλοξενούσε 1.200 άτομα κατά την περίοδο της επίσκεψης της Επιτρόπου, σε καλές συνθήκες. Το ειρηνικό περιβάλλον που διαπίστωσε η Επίτροπος ενθαρρύνει την επούλωση πληγών και βοηθά τους φιλοξενούμενους, πολλοί από τους οποίους έχουν βιώσει τραυματικές εμπειρίες, να επικεντρωθούν στα επόμενα στάδια του ταξιδιού τους, ξεκινώντας από τη διαδικασία χορήγησης ασύλου.
22. **Στην ηπειρωτική χώρα:** Κατά την επίσκεψή της, η προσοχή της Επιτρόπου επιστήθηκε στο γεγονός ότι οι συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν στα κέντρα υποδοχής ήταν ακατάλληλες για μακροπρόθεσμη διαμονή. Πολλοί από τους συνομιλητές της τόνισαν ότι τα περισσότερα από αυτά τα κέντρα απαρτίζονται από υπερπλήρη κοντέινερ και/ή σκηνές, δεν καλύπτουν τις βασικές ανάγκες των ανθρώπων που διαμένουν σε αυτά και βρίσκονται σε απομακρυσμένες περιοχές. Επιπλέον, έχει αναφερθεί ότι ορισμένες από αυτές τις δομές λειτουργούν χωρίς την απαιτούμενη νομική βάση, κατάσταση που εγείρει σοβαρά ζητήματα σχετικά τόσο με τη λειτουργία τους όσο και με την επιτήρησή τους. Η Επίτροπος σημειώνει

⁶ Ο προκάτοχος της Επιτρόπου με [επιστολή](#) της 18ης Απριλίου 2017 ενημέρωσε τις ελληνικές αρχές για προηγούμενες καταγγελίες περιστατικών αστυνομικής βίας.

ότι ο προκάτοχός της έκανε παρόμοιες [παρατηρήσεις](#) κατά την επίσκεψή του στο Κέντρο Φιλοξενίας Προσφύγων Σκαραμαγκά, κοντά στην Αθήνα, τον Ιούλιο 2016, και ότι ο Ειδικός Αντιπρόσωπος του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Μετανάστευση και τους Πρόσφυγες, Tomáš Voček, επισήμανε επίσης στην [έκθεσή](#) του το 2016 ότι πολλά από τα κέντρα φιλοξενίας που επισκέφθηκε προορίζονταν να αποτελέσουν προσωρινές λύσεις και συνεπώς δεν πληρούσαν τους βασικούς κανόνες υγιεινής, ενώ ταυτόχρονα ήταν υπερπλήρη. Με το [Ψήφισμα 2118 \(2016\)](#) της 22ας Ιουνίου 2016, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέφρασε επίσης την ανησυχία της σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής της ηπειρωτικής χώρας, οι οποίες περιγράφηκαν ως υπολειπόμενες κατά πολύ του αποδεκτού επιπέδου.

23. Η αύξηση των αφίξεων διά ξηράς που σημειώθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2018 στην περιοχή του Έβρου, στα ΒΑ σύνορα της χώρας, επιδείνωσε την κατάσταση. Για τη φιλοξενία 10.000 ατόμων που διέβησαν τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στην περιοχή του Έβρου κατά τη συγκεκριμένη περίοδο, οι ελληνικές αρχές άνοιξαν ξανά δομές που είχαν κλείσει το 2017 λόγω ακατάλληλων συνθηκών. Εντούτοις, το ΚΥΤ στο Φυλάκιο κατέστη σύντομα υπερ-πλήρες και αναφέρθηκε ότι αυτό είχε ως αποτέλεσμα την κράτηση χιλιάδων ατόμων, συμπεριλαμβανομένων παιδιών, σε αστυνομικά τμήματα και προαναχωρησιακά κέντρα τα οποία ανέμεναν τη μεταφορά τους στο ΚΥΤ, ενώ πολλά από αυτά αφέθηκαν ελεύθερα χωρίς τη διασφάλιση κατάλληλων δομών υποδοχής και διαδικασιών ταυτοποίησης και επομένως χωρίς πρόσβαση σε κατάλληλες συνθήκες υποδοχής. Σε [έκθεση](#) του Ιουλίου 2018, η Human Rights Watch διαπίστωσε ότι χιλιάδες μετανάστες, συμπεριλαμβανομένων και αιτούντων άσυλο, είχαν αντιμετωπίσει άθλιες συνθήκες υποδοχής και κράτησης, μεταξύ τους και ομάδες υψηλού κινδύνου, όπως έγκυοι και νέες μητέρες που δεν λαμβάνουν την απαραίτητη προστασία και ιδιαιτέρως ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Η ΜΚΟ διαπίστωσε επίσης ότι το ΚΥΤ στο Φυλάκιο «δεν πληρούσε καν βασικές προδιαγραφές όπως τουαλέτες και πόρτες που να κλειδώνουν».
24. Στη συνέχεια της επίσκεψής της στην Ελλάδα, η Επίτροπος σημείωσε ότι η ελληνική κυβέρνηση αποφάσισε να δημιουργήσει τρεις νέες δομές υποδοχής στην ηπειρωτική χώρα, οι οποίες περιλαμβάνουν λύσεις παροχής στέγης σε διαμερίσματα και ξενοδοχεία, οι οποίες λύσεις θα συμβάλουν στη μείωση της πίεσης στις υπάρχουσες δομές. Επίσης, σημείωσε ότι σύμφωνα με στοιχεία της 18ης Σεπτεμβρίου 2018, 20.441 άνθρωποι φιλοξενήθηκαν σε διαμερίσματα (18.456) και κτίρια (1.985) υπό το προαναφερθέν πρόγραμμα Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση - ESTIA. Η Επίτροπος συμμερίζεται τις απόψεις της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, σύμφωνα με την οποία η φιλοξενία των αιτούντων άσυλο σε ενοικιαζόμενα καταλύματα παρέχει στους ανθρώπους την αίσθηση της κανονικότητας και διευκολύνει την πρόσβασή τους στις διάφορες υπηρεσίες και την εκπαίδευση. Επιπλέον, διευκολύνει την ένταξη εκείνων που θα παραμείνουν στην Ελλάδα, ενώ ταυτόχρονα ο πληθυσμός της χώρας υποδοχής επωφελείται εξίσου από την ενοικίαση των διαμερισμάτων τους.
25. Παρά τις θετικές αυτές εξελίξεις, η κατάσταση στην ηπειρωτική χώρα παραμένει κρίσιμη και ενδέχεται να επιδεινωθεί ταχύτατα εάν οι μεταφορές των αιτούντων άσυλο από τα νησιά του Αιγαίου δεν συνδυαστούν τόσο με περαιτέρω σημαντικές αυξήσεις της χωρητικότητας των εγκαταστάσεων υποδοχής της ηπειρωτικής χώρας όσο και με τη βελτίωση των συνθηκών τους.
26. **Μετακινήσεις από τα νησιά του Αιγαίου στην ηπειρωτική χώρα:** Η Επίτροπος σημειώνει ότι πολλοί παράγοντες, όπως [ΜΚΟ](#), μέλη προσωπικού εγκαταστάσεων υποδοχής, τοπικές

αρχές, εθνικές δομές για τα δικαιώματα του ανθρώπου και διεθνή όργανα για τα δικαιώματα του ανθρώπου, όπως η [ΕΠΒ](#) και η [Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες](#), έκρουσαν τον κώδωνα του κινδύνου σχετικά με την κατάσταση στα hotspots. Στο τέλος της επίσκεψής της, η Επίτροπος [κάλεσε](#) τις ελληνικές αρχές να δράσουν γρήγορα για τη βελτίωση των συνθηκών υποδοχής και τους ζήτησε να μεταφέρουν περισσότερα άτομα στην ηπειρωτική χώρα.

27. Το κυριότερο εμπόδιο για τις μεταφορές αυτές είναι ο γεωγραφικός περιορισμός που δεν επιτρέπει στους αιτούντες που εισήλθαν στις νήσους Χίο, Ρόδο, Λέσβο, Κω, Λέρο και Σάμο μετά από τις 20 Μαρτίου 2016 να απομακρυνθούν από τα νησιά του Αιγαίου μέχρι το τέλος [της διαδικασίας] του ασύλου ή της επανεισοχής τους, εκτός αν αναγνωριστούν ως ανήκοντες σε ευπαθείς ομάδες. Η Επίτροπος σημείωσε ότι στις 17 Απριλίου 2018, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Ελλάδας ακύρωσε την Απόφαση του Διευθυντή της Υπηρεσίας Ασύλου με την οποία επιβλήθηκε ο εν λόγω περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας, επισημαίνοντας ότι οι λόγοι για τους οποίους εκδόθηκε η απόφαση (σοβαροί και επιτακτικοί λόγοι δημόσιου συμφέροντος και μεταναστευτικής πολιτικής) δεν ήταν εμφανείς από το κείμενο της απόφασης. Το εν λόγω Δικαστήριο συνεπέρανε περαιτέρω ότι ο περιορισμός της κυκλοφορίας απέτρεψε την εξάπλωση των αιτούντων άσυλο καθ' όλη την έκταση του ελληνικού εδάφους «και είχε ως αποτέλεσμα την ανισοκατανομημένη συγκέντρωσή τους σε συγκεκριμένες περιοχές και τη σημαντική επιβάρυνση και υποβάθμιση των εν λόγω περιοχών».⁷ Ωστόσο, κατόπιν της εν λόγω δικαστικής απόφασης, η κυβέρνηση εξέδωσε διοικητική απόφαση⁸ και επανέφερε τους γεωγραφικούς περιορισμούς, παρέχοντας κατ' αυτόν τον τρόπο νέα νομική βάση για αυτό που συχνά περιγράφεται από αιτούντες άσυλο και εκπροσώπους ΜΚΟ, τους οποίους η Επίτροπος συνάντησε στη Λέσβο, ως «πολιτική περιορισμού».
28. Ωστόσο, ο γεωγραφικός περιορισμός δεν είναι το μοναδικό εμπόδιο για την αποσυμφόρηση των νησιών του Αιγαίου. Η Επίτροπος σημειώνει ότι οι μεταφορές πολλών από εκείνους για τους οποίους έγινε άρση του γεωγραφικού περιορισμού (και οι οποίοι, συνεπώς, δικαιούνται νομίμως να μεταβούν στην ηπειρωτική χώρα) στην πραγματικότητα δεν υλοποιούνται. Κατά την επίσκεψη της Επιτρόπου, εκτιμάται ότι 3.000 άνθρωποι είχαν το δικαίωμα να μεταβούν στην ηπειρωτική χώρα, αλλά παρέμεναν αποκλεισμένοι στα νησιά. Η Επίτροπος σημειώνει ότι οι ελληνικές αρχές, αναγνωρίζοντας ότι τα ΚΥΤ είναι υπερπλήρη, αποφάσισαν να αυξήσουν τις μεταφορές στην ηπειρωτική χώρα. Σύμφωνα με δήλωση του Υπουργού Μεταναστευτικής Πολιτικής, Δημήτρη Βίτσα, εκτιμάται ότι 6.200 μετανάστες μεταφέρθηκαν στην ηπειρωτική χώρα, από τον Ιούνιο 2018 έως τις 18 Σεπτεμβρίου 2018. Ωστόσο, σημειώθηκαν 11.000 νέες αφίξεις κατά την ίδια περίοδο, συμπεριλαμβανομένων 5.700 ατόμων μόνο στη Λέσβο. Η Επίτροπος σημειώνει ότι ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος ανακοίνωσε ότι 2.000 επιπλέον αιτούντες άσυλο θα μεταφέρονταν από τη Λέσβο σε κέντρα φιλοξενίας της ηπειρωτικής χώρας μέχρι το τέλος Σεπτεμβρίου και χαιρετίζει την έναρξη των συγκεκριμένων επιχειρήσεων που έχει προγραμματιστεί για τις 21 Σεπτεμβρίου 2018.
29. **Κατάσταση ασυνόδευτων ανήλικων μεταναστών** : Ο Νόμος [4540/2018](#) προβλέπει ότι ασυνόδευτοι ανήλικοι θα παραπέμπονται σε κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων ή σε άλλα κέντρα φιλοξενίας όπου υπάρχουν χώροι κατάλληλα προσαρμοσμένοι για τον

⁷ Συμβούλιο Επικρατείας, απόφαση αριθ. 805/2018 της 17ης Απριλίου 2018.

⁸ Απόφαση Υπηρεσίας Ασύλου αριθ. 10646 της 31ης Μαΐου 2018.

συγκεκριμένο σκοπό, για όσο καιρό διαμένουν στη χώρα ή μέχρι να τοποθετηθούν σε ανάδοχη οικογένεια ή σε κάποιο κατάλυμα υπό επίβλεψη.

30. Η Επίτροπος αποδοκιμάζει το γεγονός ότι οι νόμοι δεν εφαρμόζονται πλήρως στην πράξη. Ως προς αυτό, το πρώτο κώλυμα είναι ότι τα παιδιά καταγράφονται ως ενήλικοι, κάτι που είναι συνήθης πρακτική στα ΚΥΤ, σύμφωνα με ορισμένες ΜΚΟ που συνάντησε η Επίτροπος. Θυμάται τις αρχές που θεσπίστηκαν στο [Ψήφισμα 1810 \(2011\)](#)⁹, της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (ΚΣΣΕ), σύμφωνα με το οποίο η εκτίμηση της ηλικίας πρέπει να πραγματοποιείται μόνο αν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες για το εάν ένα άτομο είναι ανήλικο. Έχοντας επίσης υπόψη το [Γενικό Σχόλιο αριθ. 6 \(2005\)](#) της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, οι εν λόγω εκτιμήσεις πρέπει να βασίζονται στην παραδοχή ότι ένα άτομο είναι ανήλικο και όχι μόνο στην ιατρική γνώμатеυση. Επίσης, εάν το καθεστώς ως ανηλίκου ενός προσώπου είναι ακόμη αβέβαιο, θα του/της αναγνωριστεί το πλεονέκτημα της αμφιβολίας.
31. Σύμφωνα με [έρευνα](#) του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), στις 15 Αυγούστου 2018 υπήρχαν 3.290 ασυνόδευτοι ανήλικοι στην Ελλάδα και μόνο 1.191 διαθέσιμες θέσεις σε ειδικά κέντρα φιλοξενίας ή διαμερίσματα υποστηριζόμενης αυτόνομης διαβίωσης. Μεταξύ των 2.241 παιδιών που κατεγράφησαν στη λίστα αναμονής, 127 στερούνταν της ελευθερίας τους υπό καθεστώς «προστατευτικής κράτησης»¹⁰. 296 φιλοξενήθηκαν στα ΚΥΤ· 161 σε ανοιχτές προσωρινές εγκαταστάσεις διαμονής· 254 σε «ζώνες ασφαλείας»¹¹. 413 σε ξενοδοχεία· 437 αναφέρθηκαν ως άστεγοι· και 254 ζούσαν σε άτυπες δομές στέγασης. Για σχεδόν 300 από αυτά τα παιδιά, δεν αναφέρθηκε τοποθεσία.
32. Η Επίτροπος σημειώνει ότι οι συνθήκες σε ειδικά κέντρα φιλοξενίας πληρούν τις απαραίτητες προδιαγραφές, αλλά η χωρητικότητά τους είναι εμφανώς πολύ περιορισμένη. Κατά την επίσκεψή της, συναντήθηκε με δικαιούχους ενός προγράμματος υποστηριζόμενης αυτόνομης διαβίωσης το οποίο διαχειρίζεται η ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση. Η Επίτροπος σημείωσε ότι αυτό το είδος εναλλακτικής παροχής στέγης που περιλαμβάνει διαμερίσματα που φιλοξενούν τρεις ή τέσσερις εφήβους που ζουν αυτόνομα με την υποστήριξη και τη βοήθεια κοινωνικών λειτουργών, φαίνεται ιδιαίτερα κατάλληλο για νέους αιτούντες άσυλο που έχουν αφήσει την πατρίδα και την οικογένειά τους εδώ και μήνες, αν όχι χρόνια.
33. Η Επίτροπος ανησυχεί ιδιαίτερα για την κατάσταση των ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών που διαμένουν υπό άλλες διαφορετικές διευθετήσεις στέγασης. Στη Μόρια, η Επίτροπος σημείωσε ότι τα υπερπλήρη ΚΥΤ δεν είναι κατάλληλα μέρη για τη φιλοξενία ασυνόδευτων παιδιών. Η απουσία δραστηριοτήτων και κατάλληλης κοινωνικής και ψυχολογικής φροντίδας που απορρέουν από την έλλειψη προσωπικού έχει ως αποτέλεσμα πολλά παιδιά να περνούν το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους εκτός των ζωνών ασφαλείας, όπου εκτίθενται σε διάφορους κινδύνους. Η Επίτροπος ανησυχεί ακόμη περισσότερο για τους άστεγους και για όσους κρατούνται σε αστυνομικά τμήματα στην ηπειρωτική χώρα ή σε κλειστές εγκαταστάσεις στα νησιά υπό το καθεστώς της

⁹ ΚΣΣΕ, Ασυνόδευτα παιδιά στην Ευρώπη: ζητήματα αφίξεων, διαμονής και επιστροφής, Ψήφισμα 1810 (2011) που υιοθετήθηκε στις 15 Απριλίου 2011.

¹⁰ δηλαδή κράτηση σε κρατητήρια της αστυνομίας και σε προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης.

¹¹ Οι ζώνες ασφαλείας χαρακτηρίζονται ως χώροι υπό επίβλεψη εντός δομών φιλοξενίας που παρέχουν σε ασυνόδευτα παιδιά μεταναστών προστασία και φροντίδα επείγουσας ανάγκης, 24 ώρες το 24ωρο, 7 ημέρες την εβδομάδα.

«προστατευτικής κράτησης», η οποία επίσης [επικρίθηκε](#) από τον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών κατόπιν της επίσκεψής του στην Ελλάδα το 2017. Σύμφωνα με [έκθεση](#) των *Γιατρών του Κόσμου Ελλάδας* τον Σεπτέμβριο του 2018, ποσοστό 40% έως 45% των παιδιών που καταλήγουν σε ξενώνες (hostel) μετά από μήνες αναμονής αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ψυχικής υγείας και χρειάζονται ειδική φροντίδα.

34. **Σεξουαλική και Έμφυλη Βία (SGBV):** Η Επίτροπος ανησυχεί ιδιαίτερα για τους ευρέως διαδεδομένους ισχυρισμούς περί σεξουαλικής και έμφυλης βίας που ασκείται στις εγκαταστάσεις υποδοχής. Το 2017, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες δέχτηκε αναφορές από μετανάστες που διαμένουν στα νησιά του Αιγαίου για 622 περιστατικά σεξουαλικής βίας, εκ των οποίων τουλάχιστον 28% συνέβησαν μετά από την άφιξή τους στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, 35% των αναφερθέντων περιστατικών σεξουαλικής και έμφυλης βίας, από τον Ιούλιο 2016 έως τον Ιούνιο 2017, έλαβαν χώρα στην ηπειρωτική χώρα, ενώ το υπόλοιπο 65% στα νησιά, και συγκεκριμένα στα ΚΥΤ που βρίσκονται στη Λέσβο και τη Σάμο, όπου ο υπερπληθυσμός αναγκάζει ορισμένες γυναίκες να μοιράζονται σκηνές και κοντέινερ με μη συγγενείς άνδρες. Σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, «σε αυτά τα δύο κέντρα, τα λουτρά και τα αποχωρητήρια είναι απαγορευμένες ζώνες όταν σκοτεινιάζει, τόσο για τις γυναίκες όσο και για τα παιδιά, εκτός αν συνοδεύονται. Το να κάνεις μπάνιο κατά τη διάρκεια της ημέρας μπορεί επίσης να είναι επικίνδυνο». Οι μαρτυρίες που συγκέντρωσε η Επίτροπος κατά την επίσκεψή της στη Λέσβο επιβεβαιώνουν τα συγκεκριμένα ευρήματα.
35. Επιπλέον, η Επίτροπος σημείωσε με έντονη ανησυχία ισχυρισμούς περί περιστατικών σεξουαλικής βίας με θύματα παιδιά εντός του ΚΥΤ της Μόριας, οι οποίοι [δημοσιοποιήθηκαν](#) από τη ΜΚΟ *Γιατροί χωρίς σύνορα*. Σύμφωνα με [έρευνα](#) του 2017 του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ, η οποία παρουσίαζε με τεκμηριωμένο τρόπο περιστατικά σεξουαλικής και σωματικής κακοποίησης παιδιών εντός των κέντρων φιλοξενίας μεταναστών στην Ελλάδα, η εν λόγω κατάσταση είναι αποτέλεσμα έξι βασικών παραγόντων: (1) ανεπαρκής αριθμός ειδικών εγκαταστάσεων για παιδιά· (2) επικίνδυνες συνθήκες διαβίωσης εντός των κέντρων φιλοξενίας· (3) πιθανώς επικίνδυνος συγχρωτισμός παιδιών και ενηλίκων μεταναστών χωρίς επιτήρηση· (4) ελλιπή και ανεπαρκώς εξοπλισμένα συστήματα προστασίας παιδιών· (5) έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των υπεύθυνων παραγόντων· και (6) αναποτελεσματικό και εξ' υπαρχής ανεπαρκές πρόγραμμα μετεγκατάστασης.

1.1.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ

36. Σύμφωνα με τον Νόμο [4540/2018](#), οι υλικοτεχνικές συνθήκες υποδοχής ενδέχεται να περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, και οικονομική βοήθεια. Πριν την ψήφιση του συγκεκριμένου νόμου, η οικονομική βοήθεια προβλεπόταν βάσει του Προεδρικού Διατάγματος 220/2007. Ωστόσο, μέχρι τον Απρίλιο 2017, οι ΜΚΟ ανέφεραν ότι υπήρχαν φήμες ότι η μεγάλη πλειονότητα των αιτούντων άσυλο δεν είχαν λάβει οικονομική βοήθεια για την κάλυψη των εξόδων διαβίωσής τους, ενώ σημαντικός αριθμός των αιτούντων άσυλο, συμπεριλαμβανομένων ατόμων που μεταφέρθηκαν πίσω στην Ελλάδα βάσει του Κανονισμού του Δουβλίνου, έμειναν αβοήθητοι.
37. Η Επίτροπος χαιρετίζει την παρουσίαση, τον Απρίλιο του 2017, ενός μηχανισμού παροχής βοήθειας μέσω προπληρωμένων καρτών ως τμήμα του προγράμματος Στήριξης Έκτακτης Ανάγκης για την Ένταξη και τη Στέγαση - ESTIA που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τον μηχανισμό συντονίζει το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής και την

εφαρμογή του έχει αναλάβει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, καθώς και διεθνείς ΜΚΟ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, παρασχέθηκε οικονομική βοήθεια σε περίπου 59.000 άτομα, τουλάχιστον μία φορά μεταξύ της έναρξης του προγράμματος και του Ιανουαρίου του 2018. Το ποσό που διανεμήθηκε σε κάθε νοικοκυριό είναι ανάλογο με το μέγεθος της οικογένειας και κυμαίνεται από 90 ευρώ για άγαμους ενήλικους σε καταλύματα με διατροφή, μέχρι 550 ευρώ για μια οικογένεια επτά ατόμων σε καταλύματα χωρίς διατροφή.

38. Η Επίτροπος συμερίζεται τις απόψεις πολλών από τους συνομιλητές της, σύμφωνα με τους οποίους ο συγκεκριμένος μηχανισμός είχε θετικό αντίκτυπο τόσο στους άμεσους δικαιούχους όσο και στις τοπικές κοινότητες, καθώς η συγκεκριμένη βοήθεια επαναδιοχετεύεται στην τοπική οικονομία και τους παρόχους υπηρεσιών.

1.1.3 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

39. Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει ότι οι αιτούντες διεθνή προστασία έχουν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης στις υπηρεσίες δημόσιας υγείας, την περίθαλψη και την ιατροφαρμακευτική φροντίδα, όπως είναι η απαραίτητη θεραπευτική αγωγή ασθενειών και η κατάλληλη ψυχιατρική περίθαλψη.
40. Παρά το ευνοϊκό νομικό πλαίσιο, λέγεται ότι η πραγματική πρόσβαση στις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης είναι άκρως πολύπλοκη στην πράξη. Ο Νόμος 4368/2016 σχετικά με τη νομοθεσία περί καθολικής υγειονομικής περίθαλψης, η οποία διασφαλίζει το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις εγκαταστάσεις δημόσιας υγείας, ισχύει για τους μετανάστες, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο, αλλά ο τομέας της δημόσιας υγείας, ο οποίος έχει πληγεί σοβαρά από τα αλληπάλληλα μέτρα λιτότητας,¹² υφίσταται τεράστια πίεση και δεν διαθέτει την ικανότητα να καλύψει όλες τις ανάγκες για υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, είτε του τοπικού πληθυσμού είτε των μεταναστών. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης παρακωλύεται επίσης από ορισμένα διοικητικά εμπόδια στα οποία επιστήθηκε η προσοχή της Επιτρόπου από διάφορους συνομιλητές της. Τον Αύγουστο 2017, είκοσι πέντε ΜΚΟ εξέφρασαν την ανησυχία τους σε κοινή [δήλωση](#) σχετικά με την απροθυμία των αρχών να εκδώσουν Αριθμούς Κοινωνικής Ασφάλισης σε αιτούντες άσυλο. Η Επίτροπος σημειώνει ότι η Εγκύκλιος της 13ης Φεβρουαρίου 2018 αποσαφήνισε τη διαδικασία έκδοσης των συγκεκριμένων αριθμών σε δικαιούχους διεθνούς προστασίας και σε αιτούντες άσυλο, αλλά λέγεται ότι ο αντίκτυπος της εν λόγω διαδικασίας στην πραγματική πρόσβαση στις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης παραμένει περιορισμένος.
41. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης φαίνεται να είναι ιδιαίτερα δύσκολη στα υπερπλήρη κέντρα υποδοχής και συγκεκριμένα στα νησιά του Αιγαίου, όπου οι ευθύνες για τις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης μεταφέρθηκαν το 2017 από ΜΚΟ σε κρατικούς φορείς και συγκεκριμένα στο Υπουργείο Υγείας και το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠΝΟ). Σύμφωνα με εκπροσώπους ΜΚΟ με τους οποίους συναντήθηκε η Επίτροπος τόσο στην Αθήνα όσο και στη Λέσβο, η εν λόγω μεταφορά οδήγησε σε περαιτέρω περιορισμούς σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στις ιατρικές υπηρεσίες και τα εξωτερικά ιατρεία των νοσοκομείων, λόγω κενών στην παροχή υπηρεσιών και έλλειψης ανθρωπίνων πόρων.

¹² Πρβλ. παρακάτω, ενότητα 2.1.

42. Ο αριθμός των ατόμων ιατρικού προσωπικού που εργάζεται στα ΚΥΤ είναι εμφανώς ανεπαρκής για την κάλυψη των αναγκών. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, 62 λειτουργοί υγείας, συμπεριλαμβανομένων 23 γιατρών, εργάζονταν με βάρδιες στη Μόρια, ενώ άλλοι συνομιλητές της Επιτροπής αναφέρθηκαν σε χαμηλότερα νούμερα. Όσον αφορά τα υπόλοιπα hotspots, τα επίσημα νούμερα ήταν αρκετά χαμηλότερα από εκείνα στη Μόρια.¹³ Κατά την επίσκεψή της στη Λέσβο, η Επιτροπή σημείωσε ότι ο περιορισμένος αριθμός ιατρικών ομάδων δεν επαρκούσε για να καλύψει τις ανάγκες ιατρικής περίθαλψης όλων όσων διέμεναν στο κέντρο φιλοξενίας, ιδιαίτερα επειδή η δουλειά τους περιπλεκόταν έτι περαιτέρω, λόγω της έλλειψης διεργασιών και διαπολιτισμικών διαμεσολαβητών. Οι φιλοξενοούμενοι στη Μόρια παραπονέθηκαν στην Επιτροπή ότι τους χορηγούνταν ακατάλληλα φάρμακα τόσο στα ΚΥΤ όσο και στα τοπικά νοσοκομεία. Εκπρόσωποι των ΜΚΟ επισήμαναν ότι οι συνθήκες στα hotspots ήταν επικίνδυνες και ανθυγιεινές, ειδικά για τα παιδιά. Το ιατρικό προσωπικό έρχεται αντιμέτωπο με διάφορες παθήσεις που οφείλονται σε κακή υγιεινή (π.χ. δερματικές λοιμώξεις και μεταδοτικές ασθένειες, περιλαμβανόμενης της φυματίωσης) που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν επαρκώς εάν οι ασθενείς συνεχίζουν να διαβιούν υπό τις ίδιες άθλιες συνθήκες. Οι λειτουργοί υγείας καλούνται επίσης να αντιμετωπίσουν όλο και περισσότερα προβλήματα ψυχικής υγείας, όχι μόνο λόγω των τραυματικών εμπειριών στη χώρα προέλευσης των διαμενόντων ή στο ταξίδι τους προς την Ευρώπη, αλλά και, μερικές φορές, λόγω των συνθηκών διαβίωσης που επικρατούν στα ΚΥΤ.
43. Σειρά πρόσφατων αναφορών¹⁴ καταδεικνύει ότι πολλοί αιτούντες άσυλο υποφέρουν από κατάθλιψη και μετα-τραυματικές διαταραχές που οδηγούν σε αυξανόμενες απόπειρες αυτοκτονίας και αυτοτραυματισμούς, και μεταξύ νέων ανθρώπων. Η Επιτροπή σημειώνει ότι το στρες, το άγχος, η αϋπνία, οι εφιάλτες, η απώλεια ελπίδας και ο φόβος βρίσκονται μεταξύ των αισθημάτων κατάθλιψης που βιώνουν πολλοί αιτούντες άσυλο που διαμένουν στα ΚΥΤ.
44. Στη συζήτησή τους με την Επιτροπή, ο Υπουργός Υγείας και ο αντιπρόεδρος του ΚΕΕΛΠΝΟ αναγνώρισαν ότι η κατάσταση δεν είναι ικανοποιητική λόγω των συνεχών αβίβων, αλλά επισήμαναν ότι το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, το οποίο ήταν ακόμη υπό επεξεργασία κατά την επίσκεψη της Επιτροπής, θα κάλυπτε όλες τις ανάγκες. Επίσης, η Επιτροπή σημειώνει με ικανοποίηση ότι ύστερα από την επίσκεψή της, ο αντιπρόεδρος του ΚΕΕΛΠΝΟ ανακοίνωσε ότι θα προσλαμβάνονταν 1.500 επιπλέον άτομα για την κάλυψη των αναγκών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης των μεταναστών στα νησιά.
45. **Αξιολόγηση ευπάθειας:** Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει ότι άτομα με ιδιαίτερη κατάσταση υγείας πρέπει να θεωρούνται ευπαθή άτομα των οποίων η ειδική κατάσταση πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν τους παρέχονται υλικές συνθήκες υποδοχής.¹⁵ Η

¹³ 41, συμπεριλαμβανομένων 5 γιατρών στη Χίο· 24, συμπεριλαμβανομένου 1 γιατρού στη Λέσβο· 26, συμπεριλαμβανομένου 1 γιατρού στη Σάμο· 13, συμπεριλαμβανομένου 1 γιατρού στην Κω· 13, συμπεριλαμβανομένου 1 γιατρού στο Φυλάκιο (σύμφωνα με στοιχεία της 20ης Αυγούστου 2018).

¹⁴ Δείτε, μεταξύ άλλων, τις εκθέσεις των Γιατρών χωρίς σύνορα (Οκτ. [2017](#), Σεπτ. [2018](#)), των Γιατρών του Κόσμου (Σεπτ. [2018](#)) και της Human Rights Watch (Αύγ. [2018](#)).

¹⁵ Ο Νόμος [4540/2018](#) προβλέπει ότι τα άτομα που θεωρείται ότι ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες είναι τα παρακάτω: ανήλικοι, είτε ασυνόδευτοι είτε όχι, ανήλικοι που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους, άτομα με αναπηρίες, άτομα με διανοητικές διαταραχές ή ανίατες ή σοβαρές ασθένειες, ηλικιωμένα άτομα, έγκυες γυναίκες ή γυναίκες που γέννησαν πρόσφατα, μονογονεϊκές οικογένειες με ανήλικα τέκνα, άτομα που υπέστησαν βασανιστήρια, βιασμό ή άλλη μορφή

ευπάθεια αξιολογείται κατά τη διαδικασία ταυτοποίησης για τον σκοπό της οποίας το ΚΕΕΛΠΝΟ φαίνεται ότι ανέπτυξε εργαλείο «αξιολόγησης ευπάθειας» σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης με στόχο την παροχή κατευθυντήριων γραμμών σε ιατρικές και ψυχοκοινωνικές ομάδες. Τα κριτήρια ευπάθειας είναι δυνατό να αναγνωριστούν επίσης κατά τη διαδικασία χορήγησης ασύλου, είτε από την Υπηρεσία Ασύλου είτε από την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Υποστήριξης για το Άσυλο. Κατά την επίσκεψή της στη Λέσβο, η προσοχή της Επιτρόπου επιστήθηκε στη σπουδαιότητα της δεύτερης δυνατότητας, λόγω των προβλημάτων υγείας που προκύπτουν εξαιτίας των συνθηκών διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής και τα οποία δεν γίνεται ως εκ τούτου να εντοπιστούν κατά την άφιξη σε αυτά.

46. Η Επίτροπος σημειώνει ότι ορισμένοι παράγοντες έχουν εκφράσει με σαφήνεια την ανησυχία τους σχετικά με τη διαδικασία αξιολόγησης ευπάθειας. Συγκεκριμένα, ο Συνήγορος του Πολίτη δημοσίευσε [ειδική έκθεση](#) τον Απρίλιο του 2017, στην οποία ανέδειξε την ταυτοποίηση και τη διαχείριση των ευπαθών ατόμων ως «ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που απαιτούν άμεση και αποτελεσματική επίλυση». Η προσοχή της Επιτρόπου επιστήθηκε επίσης στις μεγάλες καθυστερήσεις της διαδικασίας, αφού οι αιτούντες άσυλο είναι υποχρεωμένοι να αναμένουν έως και οκτώ μήνες για να περάσουν από συνέντευξη σχετικά με την ευπάθεια. Διάφορες ΜΚΟ μιλούν για συστηματικές ανεπάρκειες κατά τη διαδικασία ταυτοποίησης και προστασίας των ευπαθών ατόμων, κυρίως στα νησιά.
47. Η Επίτροπος σημειώνει ότι η πολιτική γεωγραφικού περιορισμού που εφαρμόζεται στα πέντε νησιά του Αιγαίου που διαθέτουν hotspot είχε επίσης αρνητικό αντίκτυπο στη διαδικασία αξιολόγησης ευπάθειας, καθώς τα ευπαθή άτομα βρίσκονται μεταξύ των λίγων αιτούντων άσυλο που δικαιούνται να μεταφερθούν στην ηπειρωτική χώρα. Οι ηγέτες κοινοτήτων στο ΚΥΤ της Μόριας είπαν στην Επίτροπο ότι πολλοί αιτούντες άσυλο που ζητούσαν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είχαν την εντύπωση ότι δεν τους παίρνουν στα σοβαρά και ότι τους αντιμετωπίζουν με καχυποψία, ως αποπειρώμενους να εξαπατήσουν τις αρχές προκειμένου να ταυτοποιηθούν ως ευπαθή άτομα με δικαίωμα μεταφοράς στην ηπειρωτική χώρα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επίτροπος σημειώνει ότι το νέο πρότυπο ευπάθειας που ταξινομεί τις περιπτώσεις σε δύο επίπεδα ευπάθειας – «μέτρια» και «υψηλή» ευπάθεια – θεωρείται από πολλούς αιτούντες άσυλο και ΜΚΟ ως εργαλείο με στόχο τον περιορισμό των μεταφορών, ώστε να επωφελούνται μόνο εκείνοι με «υψηλή» ευπάθεια. Στη συζήτησή του με την Επίτροπο, ο Υπουργός Υγείας, Ανδρέας Ξανθός, επισήμανε ότι η συγκεκριμένη ταξινόμηση έχει στόχο να δοθεί απλώς προτεραιότητα στους δικαιούχους παρά να περιοριστούν οι μεταφορές.

1.1.4 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

48. Βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, τα ανήλικα τέκνα των αιτούντων άσυλο, τα παιδιά που αιτούνται διεθνή προστασία και τα προσφυγόπουλα ¹⁶ δικαιούνται πρόσβαση στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα υπό τις ίδιες συνθήκες με τους Έλληνες πολίτες.

ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης, γυναίκες θύματα ακρωτηριασμού των γεννητικών οργάνων και θύματα εμπορίας ανθρώπων.

¹⁶ Τα παιδιά που δικαιούνται πρόσβαση στην εκπαίδευση ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς τους και τα ζητήματα που αφορούν την πρόσβαση στην εκπαίδευση αναλύονται στην παρούσα υποενότητα χωρίς να αποτελούν αντικείμενο ειδικής υποενότητας στην ενότητα 2 της παρούσας έκθεσης η οποία είναι αφιερωμένη στην ένταξη των μεταναστών.

49. Η Επίτροπος αναγνωρίζει ότι η άφιξη μεγάλου αριθμού μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων πολλών παιδιών, αποτελεί σημαντική πρόκληση για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Σημειώνει ότι η κατάσταση έχει βελτιωθεί σημαντικά από την επίσκεψη του προκατόχου της τον Ιούλιο του 2016, ο οποίος τότε διαπίστωσε ότι τα περισσότερα παιδιά μεταναστών στερούντο εκπαίδευσης. Στην ηπειρωτική χώρα, σε δημόσια σχολεία που βρίσκονται κοντά στα κέντρα υποδοχής, εφαρμόζεται πρόγραμμα απογευματινών προπαρασκευαστικών μαθημάτων (Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων - ΔΥΕΠ) το οποίο δημιουργήθηκε με Υπουργική Απόφαση τον Αύγουστο του 2016 και προορίζεται για παιδιά τεσσάρων έως δεκαπέντε ετών, ενώ τα παιδιά που μένουν σε άλλες εγκαταστάσεις μπορούν να παρακολουθούν τα τακτικά πρωινά μαθήματα στο σχολείο της γειτονιάς τους μαζί με τους Έλληνες.
50. Η εφαρμογή του προγράμματος ΔΥΕΠ αποτελεί πολύ σημαντική πρόοδο. Ωστόσο, η Επίτροπος ανησυχεί για τα χαμηλά ποσοστά φοίτησης στο σχολείο μεταξύ των ανηλικών μεταναστών. Σύμφωνα με την οργάνωση [Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο](#), κατά το σχολικό έτος 2017-2018 ο εκτιμώμενος αριθμός των παιδιών που φοιτούσαν σε όλα τα επίπεδα του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος ήταν περίπου 6.500 με 7.000, ενώ ο αριθμός των αιτούντων άσυλο και των προσφυγόπουλων που διέμεναν στην Ελλάδα κατά τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν περίπου 20.000. [Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες](#) έχει εντοπίσει διάφορα εμπόδια στη φοίτηση στην επίσημη εκπαίδευση, όπως: δυσκολίες λόγω της ελληνικής γλώσσας· το ότι τα μαθήματα δεν θεωρούνται χρήσιμα από παιδιά που αναμένουν μετεγκατάσταση σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα· το ότι τα μαθήματα δεν θεωρούνται προσαρμοσμένα στο επίπεδο των παιδιών· προβλήματα συγκέντρωσης· πολύ μεγάλη απόσταση μεταξύ του σχολείου και του χώρου διαμονής· γονείς που φοβούνται τον ρατσισμό.
51. Πολλές [ΜΚΟ](#) και ορισμένες οργανώσεις επαγγελματιών της εκπαίδευσης έχουν επίσης επικρίνει το πρόγραμμα ΔΥΕΠ υποστηρίζοντας ότι δεν είναι ανοιχτό σε όλους και ότι δημιουργεί «σχολεία γκέτο». Όπως επισημάνθηκε από το [Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι](#), «στις 4 Δεκεμβρίου 2017 η Πανελλήνια Επιστημονική Ένωση Διευθυντών Σχολικών Μονάδων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης διαμαρτυρήθηκε για την παρατεινόμενη χρήση των σχολικών παραρτημάτων τους, ενθαρρύνοντας αντ' αυτής την ένταξη των παιδιών προσφύγων στο κανονικό πρωινό πρόγραμμα μέσω της χρήσης του επιτυχημένου θεσμού των Τάξεων Υποδοχής».
52. Η Επίτροπος είναι εξαιρετικά ανήσυχη για την έλλειψη πρόσβασης στην παρεχόμενη εκπαίδευση στα ΚΥΤ των νησιών του Αιγαίου. Οι μαρτυρίες που συγκέντρωσε η Επίτροπος στη Λέσβο σχετικά με αυτό το σημαντικό πρόβλημα επιβεβαιώνονται από διάφορες πρόσφατες εκθέσεις ΜΚΟ,¹⁷ όπως εκείνη που δημοσιεύθηκε τον Ιούλιο του 2018 από τη [Human Rights Watch](#), σύμφωνα με την οποία «ποσοστό κάτω του 15% των 3.000+ παιδιών σχολικής ηλικίας αιτούντων άσυλο στα νησιά ήταν εγγεγραμμένα σε δημόσιο σχολείο στο τέλος της σχολικής χρονιάς 2017-2018» ενώ, εντός των ΚΥΤ, «μόνο περίπου 100 παιδιά, όλα προσχολικής ηλικίας, είχαν πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση».

¹⁷ Δείτε, μεταξύ άλλων, τις εκθέσεις του 2018 της [Υποστήριξης Προσφύγων στο Αιγαίο](#) και του [Δικτύου για τα Δικαιώματα του Παιδιού](#).

1.1.5 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

53. Ο Νόμος [4540/2018](#) προβλέπει ότι οι αιτούντες διεθνή προστασία θα έχουν πρόσβαση στην αγορά εργασίας μετά από την ολοκλήρωση της διαδικασίας υποβολής της αίτησης διεθνούς προστασίας και εφόσον έχουν στην κατοχή τους «δελτίο αιτούντος διεθνή προστασία» ή «δελτίο αιτούντος άσυλο».
54. Η Επίτροπος θεωρεί ότι αυτό το δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, το οποίο αρχικά θεσπίστηκε με τον Νόμο [4375/2016](#), είναι σημαντικό βήμα προόδου που ενθαρρύνει την ανεξαρτησία των αιτούντων άσυλο, καθώς και την ένταξή τους. Ωστόσο, σημειώνει ότι η ακώλυτη άσκηση του συγκεκριμένου δικαιώματος προσκρούει σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα, όπου το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν στο 23,1% κατά την περίοδο της επίσκεψής της. Σε αυτήν την πολύ δύσκολη συγκυρία, οι αιτούντες άσυλο, ιδιαίτερα εκείνοι που δεν μιλούν Ελληνικά, έχουν εκ των πραγμάτων περιορισμένες πιθανότητες να βρουν δουλειά στην επίσημη αγορά εργασίας.
55. Επιπλέον, η προσοχή της Επιτροπής [επιστήθηκε](#) σε διάφορα διοικητικά εμπόδια, όπως είναι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες άσυλο για την απόκτηση Αριθμού Φορολογικού Μητρώου, χωρίς τον οποίον δεν δύναται κάποιος να εργαστεί νόμιμα, παρά το γεγονός ότι οι αιτούντες πληρούν τις απαραίτητες νόμιμες προϋποθέσεις.

1.1.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

56. Η Επίτροπος εκφράζει τη βαθύτατη ανησυχία της για τις ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν στα περισσότερα κέντρα υποδοχής. Ενώ επικροτεί τις προσπάθειες που καταβάλλουν οι ελληνικές αρχές, με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τη συνεισφορά της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και των τοπικών παραγόντων, για την ενίσχυση των δυνατοτήτων υποδοχής και την αποσυμφόρηση των νησιών του Αιγαίου, ταυτόχρονα πιστεύει ότι η γενικευμένη συμφόρηση που χαρακτηρίζει το πρόγραμμα φιλοξενίας των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα θέτει σε κίνδυνο την πλήρη άσκηση του δικαιώματος κατάλληλης στέγης. Συνεπώς, ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους για τη δημιουργία περισσότερων θέσεων φιλοξενίας στην ηπειρωτική χώρα, με σκοπό τη μείωση της πίεσης στις υπάρχουσες δομές και τη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που θα επιτρέψουν περαιτέρω μεταφορές αιτούντων άσυλο από τα νησιά του Αιγαίου στην ηπειρωτική χώρα. Επίσης, πιστεύει ότι δεν πρέπει να διευρυνθούν οι υπάρχουσες δομές ούτε να δημιουργηθούν νέες δομές στα νησιά του Αιγαίου.
57. Η Επίτροπος θεωρεί ότι αυτά τα μέτρα πρέπει να αποτελέσουν τμήμα μιας ολοκληρωμένης και βιώσιμης πολιτικής υποδοχής. Ενώ αναγνωρίζει ότι η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με μια κατάσταση κρίσης κατόπιν του κλεισίματος των χερσαίων συνόρων της με συνέπεια οι αρχές της χώρας να θεσπίσουν μηχανισμούς έκτακτης ανάγκης, τονίζει ότι η κατάσταση αυτή, που κρατάει πάνω από δύο χρόνια, δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπίζεται σαν κάτι το έκτακτο. Σε αυτό το πλαίσιο, καλεί την Ελλάδα α) να επανεξετάσει τη χρήση του γεωγραφικού περιορισμού, ιδιαίτερα όσον αφορά εκείνους για τους οποίους φαίνεται από την έναρξη της διαδικασίας ότι, δεδομένης της εθνικότητάς τους, δεν θα επιστραφούν· β) να επιταχύνει τη διαδικασία στα νησιά με σκοπό την αύξηση των μεταφορών προς την ηπειρωτική χώρα, κάτι που συνεπάγεται την παροχή δωρεάν νομικής αρωγής στους αιτούντες άσυλο από την πρωτοβάθμια διαδικασία· γ) να σχεδιάσει πρόγραμμα, με τη βοήθεια των Ευρωπαϊκών εταίρων, με στόχο την αντιμετώπιση καταστάσεων έκτακτης

ανάγκης που ενδέχεται να προκληθούν από σημαντικά προβλήματα στην περιοχή της Μεσογείου τα οποία δημιουργούν νέα μεταναστευτικά ρεύματα. Σε αυτό το πλαίσιο, ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να αξιοποιήσουν με τον καλύτερο τρόπο τα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και τις προσφορές για συνεργασία του οργανισμού, όπως εκείνες του Ειδικού Εκπροσώπου του Γενικού Γραμματέα του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Μετανάστευση και τους Πρόσφυγες.

58. Έχοντας υπόψη ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να αντιμετωπίσει μόνη της αυτές τις προκλήσεις, η Επίτροπος ενθαρρύνει τους Ευρωπαίους εταίρους της Ελλάδας να επιδείξουν την απαραίτητη αλληλεγγύη, χωρίς την οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί επαρκώς το εν λόγω ευρωπαϊκό ζήτημα, και να υποστηρίξουν την διαμόρφωση μιας τέτοιας πολιτικής υποδοχής.
59. Επιπλέον, η Επίτροπος προτρέπει τις ελληνικές αρχές να διασφαλίσουν την ασφάλεια και την προστασία όλων εκείνων που διαμένουν ή εργάζονται σε εγκαταστάσεις υποδοχής, όπως μέσω της ανάπτυξης πρόσθετων στελεχών των δυνάμεων επιβολής του νόμου με εξειδίκευση στα δικαιώματα του ανθρώπου. Επίσης, καλεί τις αρχές να διεξάγουν έρευνες σχετικά με όλα τα περιστατικά βίας που συμβαίνουν στις εγκαταστάσεις υποδοχής με σκοπό να μην μένει κανένα περιθώριο ατιμωρησίας. Σε αυτό το πλαίσιο, ανησυχώντας για τους σοβαρούς και ευρέως διαδεδομένους ισχυρισμούς περί σεξουαλικής και έμφυλης βίας στις εγκαταστάσεις υποδοχής, και εις βάρος ανηλίκων, η Επίτροπος προτρέπει επίσης τις ελληνικές αρχές να αντιμετωπίσουν όλες τις αιτίες που συντείνουν στο φαινόμενο, να παράσχουν βοήθεια στα θύματα και να αποτρέψουν την επανάληψη παρόμοιων περιστατικών.
60. Η Επίτροπος εκφράζει τη βαθύτατη ανησυχία της για την κατάσταση της πλειονότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών. Καλεί τις ελληνικές αρχές να αντιμετωπίσουν επείγοντως το ζήτημα αυξάνοντας σημαντικά τη χωρητικότητα των ειδικών εγκαταστάσεων υποδοχής, όπως είναι οι ξενώνες και οι ειδικά υποστηριζόμενες δομές αυτόνομης διαβίωσης. Υπενθυμίζοντας ότι η κράτηση αποτελεί σοβαρή παρέμβαση στο δικαίωμα των μεταναστών στην ελευθερία και έχει πολύ βλαβερές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των μεταναστών, ειδικά των παιδιών, η Επίτροπος καλεί την Ελλάδα να βάλει τέλος στη στέρηση της ελευθερίας των παιδιών υπό το καθεστώς της «προστατευτικής κράτησης». Σε αυτό το πλαίσιο, η Επίτροπος παροτρύνει την Ελλάδα να βασιστεί στη σχετική [έκθεση](#) που υιοθετήθηκε τον Ιανουάριο του 2018 από τη Συντονιστική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης, στην οποία επισημαίνεται ότι οι εναλλακτικές λύσεις που δεν συνεπάγονται κράτηση, εάν εφαρμοσθούν επαρκώς, δύνανται να βελτιώσουν τη συμμόρφωση με τις διαδικασίες μετανάστευσης και επομένως να αποτελέσουν ένα αποτελεσματικό εργαλείο διακυβέρνησης.
61. Η Επίτροπος παρατηρεί με μεγάλη ανησυχία ότι οι συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα υποδοχής συνεπάγονται σοβαρούς κινδύνους για την υγεία των ανθρώπων, οι οποίοι μάλιστα οξύνονται εξ αιτίας της δυσκολότατης πρόσβασης στις πρωτοβάθμιες υπηρεσίες υγείας. Σε αυτό το πλαίσιο, επαινεί τις προσπάθειες του ιατρικού προσωπικού τόσο στα ιδρύματα δημόσιας υγείας όσο και στις μη κυβερνητικές οργανώσεις. Επιδιοκρίζοντας τα μέτρα που ανακοίνωσαν οι αρχές για την ενίσχυση των δυνατοτήτων του συστήματος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, η Επίτροπος προτρέπει τις εν λόγω αρχές να εφαρμόσουν τάχιστα τα μέτρα αυτά και να καταβάλουν περαιτέρω προσπάθειες προκειμένου να διασφαλίσουν σε όλους τους μετανάστες, συμπεριλαμβανομένων των αιτούντων άσυλο, την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματός τους στην υγεία.

62. Παρά το γεγονός ότι διαπιστώνει αρκετές θετικές εξελίξεις σχετικά με την πρόσβαση των ανηλίκων μεταναστών στην εκπαίδευση, η Επίτροπος εκφράζει την έντονη ανησυχία της για τα χαμηλά ποσοστά φοίτησης στα σχολεία της ηπειρωτικής χώρας, καθώς και για την έλλειψη πρόσβασης στην παρεχόμενη εκπαίδευση στα νησιά του Αιγαίου. Καλεί τις ελληνικές αρχές να διασφαλίσουν την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος των ανηλίκων μεταναστών στην εκπαίδευση, μέσω της εφαρμογής εκπαιδευτικών προγραμμάτων ανοιχτών σε όλους στα κανονικά σχολεία της ηπειρωτικής χώρας και των νησιών.
63. Μολονότι χαιρετίζει το γεγονός ότι το δικαίωμα των αιτούντων διεθνή προστασία στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι κατοχυρωμένο στην ελληνική νομοθεσία, η Επίτροπος καλεί τις ελληνικές αρχές να άρουν όλα τα εναπομείναντα διοικητικά εμπόδια για την ακώλυτη εφαρμογή του συγκεκριμένου δικαιώματος.
64. Η Επίτροπος εκφράζει την έντονη ανησυχία της σχετικά με αλληπάλληλους και τεκμηριωμένους ισχυρισμούς περί επιστροφών στην Τουρκία με συνοπτικές διαδικασίες, οι οποίες συχνά συνοδεύονται από χρήση βίας. Υπογραμμίζει ότι οι συλλογικές απελάσεις μεταναστών απαγορεύονται βάσει του Άρθρου 4 στο Πρωτόκολλο 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και ότι η αρχή της μη επαναπροώθησης κατοχυρώνεται στη Σύμβαση του ΟΗΕ για το Καθεστώς των Προσφύγων. Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι διαθέσιμες πληροφορίες καταδεικνύουν την ύπαρξη μιας καθεστηκυίας πρακτικής στον συγκεκριμένο τομέα, η Επίτροπος καλεί τις ελληνικές αρχές να θέσουν τέλος στις επαναπροωθήσεις και να διεξάγουν έρευνες σχετικά με τους ισχυρισμούς κακομεταχείρισης από στελέχη των ελληνικών δυνάμεων επιβολής του νόμου στο πλαίσιο αυτών των επιχειρήσεων.

1.2 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

65. Ενόψει της τεράστιας αύξησης των αφίξεων το 2015 και στις αρχές του 2016 η Ελλάδα αντιμετώπισε κατ' αρχάς το φαινόμενο αυτό ως κατάσταση έκτακτης ανάγκης, δίνοντας έμφαση περισσότερο στην υποδοχή παρά στην ένταξη. Επίσης, δεδομένου ότι ο αριθμός των ατόμων στα οποία χορηγήθηκε διεθνή προστασία πριν από το 2015 ήταν χαμηλός, το ζήτημα της ένταξης των μεταναστών δεν υπήρξε μείζον μέλημα για την Ελλάδα.¹⁸
66. Ωστόσο, η απόφαση της «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας» να κλείσει τα σύνορά της με την Ελλάδα τον Μάρτιο του 2016, ο περιορισμένος αριθμός μετεγκαταστάσεων σε άλλες χώρες της ΕΕ και ο περιορισμένος αριθμός επανεισδοχών στην Τουρκία που διενεργήθηκαν βάσει της δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας, καταδεικνύουν με σαφήνεια ότι πολλοί από τους 62.500 μετανάστες που διέμεναν στην Ελλάδα στις 31 Αυγούστου 2018 θα παραμείνουν στη χώρα μεσοπρόθεσμα ή ακόμη και μακροπρόθεσμα. Σε αυτό το πλαίσιο, η ένταξη είναι υψίστης σημασίας τόσο για τους μετανάστες όσο και για την κοινωνική συνοχή της Ελλάδας, ενώ η ανάγκη να καλυφθεί το κενό είναι επείγουσα, σύμφωνα πάντα με την Επίτροπο. Σημειώνει ότι παρουσιάστηκε «Εθνική Στρατηγική Ένταξης» λίγο μετά από την επίσκεψή της. Επικροτώντας την εν λόγω εξέλιξη, η Επίτροπος προσβλέπει στις κοινοβουλευτικές συζητήσεις σχετικά με το περιεχόμενο και την εφαρμογή της συγκεκριμένης στρατηγικής.

¹⁸ Σύμφωνα με [επίσημα στοιχεία](#), το 2013 χορηγήθηκε το καθεστώς του πρόσφυγα ή επικουρική προστασία μόνο σε 322 άτομα, ενώ το 2014 σε 1.710 άτομα. Σύμφωνα με τα στοιχεία, ο αριθμός ανερχόταν σε 10.351 το 2017 και 9.247 τους πρώτους οκτώ μήνες του 2018.

1.2.1 ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΕΠΑΝΕΝΩΣΗΣ

67. Όπως επισημάνθηκε στο [Θεματικό Έγγραφο](#) της Επιτροπής περί ένταξης μεταναστών, η οικογενειακή επανένωση είναι δικαίωμα του ανθρώπου και σημαντικός παράγοντας ένταξης. Η οικογενειακή ζωή είναι θεμελιώδους σημασίας για τη νέα ζωή των μεταναστών στη χώρα φιλοξενίας, καθώς βελτιώνει την ευημερία τους, τις προοπτικές απασχόλησης και τις επιτυχίες των παιδιών τους στο σχολείο.
68. Η Επιτροπή σημειώνει ότι, βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, μόνο οι έχοντες νομικό καθεστώς πρόσφυγα δικαιούνται οικογενειακή επανένωση στην Ελλάδα, ενώ οι υπόλοιποι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας, συμπεριλαμβανομένων των δικαιούχων επικουρικής προστασίας, εξαιρούνται από αυτό το δικαίωμα. Κατά την επίσκεψή της, η προσοχή της επιστήθηκε στις δυσκολίες που παρεμποδίζουν την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος αυτού, ξεκινώντας από τις πολύπλοκες και χρονοβόρες διαδικασίες. Άλλα εμπόδια είναι τα εξής: διοικητικά εμπόδια όσον αφορά την έκδοση θεωρήσεων εισόδου (visa) ακόμη και σε περιπτώσεις στις οποίες η αίτηση οικογενειακής επανένωσης έχει εγκριθεί· η απαίτηση προσκόμισης εγγράφων που είναι δύσκολο να αποκτηθούν για τους πρόσφυγες· έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τη δυνατότητα οικογενειακής επανένωσης· και η προθεσμία τριών μηνών για την υποβολή αίτησης οικογενειακής επανένωσης.¹⁹
69. Η Επιτροπή επισημαίνει με ανησυχία ότι, ως αποτέλεσμα, το 2017 υποβλήθηκαν στην Υπηρεσία Ασύλου μόνο 245 αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης στην Ελλάδα. Σύμφωνα με ΜΚΟ με τις οποίες συναντήθηκε η Επιτροπή, οι ανεπάρκειες της διαδικασίας οικογενειακής επανένωσης έχουν ως αποτέλεσμα, ορισμένες φορές, οικογένειες να προσπαθούν να επιτύχουν την επανένωση με επικίνδυνα και παράνομα μέσα.
70. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της, η προσοχή της Επιτροπής επιστήθηκε εξίσου στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες άσυλο και οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας που δικαιούνται οικογενειακή επανένωση σε άλλη χώρα της ΕΕ βάσει του Κανονισμού του Δουβλίνου III. Εκτός από την πρόσφατη αύξηση των απορρίψεων αιτήσεων οικογενειακής επανένωσης στη Γερμανία,²⁰ η Επιτροπή διαπίστωσε καθυστερήσεις στην πραγματοποίηση των μεταφορών εκείνων των οποίων οι αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης εγκρίθηκαν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αιτούντες των οποίων η αίτηση εγκρίθηκε να κρατούνται καταχρηστικά αποκομμένοι από τις οικογένειές τους, αλλά επίσης συντελεί στη συμφόρηση των εγκαταστάσεων υποδοχής.
71. Η Επιτροπή σημειώνει ότι τον Αύγουστο του 2018, η Ελλάδα και η Γερμανία συνήψαν συμφωνία με την οποία προβλέπεται η συνέχιση των επιστροφών "βάσει Δουβλίνου" στην Ελλάδα, η επιτάχυνση της επεξεργασίας των εκκρεμών αιτήσεων οικογενειακής επανένωσης στη Γερμανία και η μεταφορά περίπου 3.000 αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας των οποίων οι αιτήσεις εγκρίθηκαν, ωστόσο παραμένουν ακόμα αποκλεισμένοι στην Ελλάδα.

¹⁹ Τα συγκεκριμένα εμπόδια απαριθμούνταν στην [έκθεση](#) του Ιουνίου του 2017 της γερμανικής ΜΚΟ *Pro Asyl*.

²⁰ Η Γερμανία είναι η χώρα που δέχεται τις περισσότερες αιτήσεις οικογενειακής επανένωσης από την Ελλάδα.

1.2.2 ΔΙΑΜΟΝΗ ΜΑΚΡΑΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ

72. Το [Θεματικό Έγγραφο](#) της Επιτροπής περί ένταξης μεταναστών συνιστά οι ξένοι υπήκοοι με πέντε και άνω χρόνια νόμιμης διαμονής να μπορούν να εξασφαλίσουν άδεια διαμονής μακράς διάρκειας/μόνιμη, είτε εθνική είτε σε επίπεδο ΕΕ. Η Επιτροπή επισημαίνει ότι η ελληνική νομοθεσία συμμορφώνεται με τη συγκεκριμένη σύσταση. Ωστόσο, ο υπολογισμός της πενταετούς παραμονής για τους δικαιούχους διεθνούς προστασίας περιλαμβάνει μόνο τη μισή χρονική περίοδο μεταξύ της υποβολής της αίτησης ασύλου και της χορήγησης προστασίας ή ολόκληρη την περίοδο εάν η διαδικασία χορήγησης ασύλου υπερέβη τους 18 μήνες, ενώ η Επιτροπή συνιστά να λαμβάνεται υπόψιν ολόκληρη η περίοδος της διαδικασίας αίτησης ασύλου.
73. Επιπλέον, η Επιτροπή τονίζει ότι η πρόσβαση στη διαμονή μακράς διάρκειας περιπλέκεται λόγω πρόσθετων απαιτήσεων, όπως είναι το επαρκές εισόδημα για την κάλυψη των αναγκών των αιτούντων και των αναγκών της οικογένειάς τους, η πλήρης ασφάλιση υγείας που να καλύπτει όλα τα μέλη της οικογένειας και τέλος, η «καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας και η γνώση στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού». Ακόμα, εν αντιθέσει προς τις συστάσεις της Επιτροπής, η ελληνική νομοθεσία δεν προβλέπει σαφείς εξαιρέσεις βάσει νόμου που να επιτρέπουν σε διάφορες ευπαθείς ομάδες να πληρούν τις προϋποθέσεις.
74. Σε ό,τι αφορά την πολιτογράφηση, η Επιτροπή σημειώνει ότι βάσει της ελληνικής νομοθεσίας οι υπήκοοι τρίτων χωρών δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση στο Υπουργείο Εσωτερικών μετά από επτά και άνω χρόνια νόμιμης διαμονής στην Ελλάδα. Η τριετής περίοδος μόνιμης διαμονής είναι επαρκής για τους έχοντες νομικό καθεστώς πρόσφυγα, αλλά όχι για τους δικαιούχους επικουρικής προστασίας. Η διαδικασία πολιτογράφησης λέγεται ότι είναι πολύ χρονοβόρα και διαρκεί κατά μέσο όρο 1.494 ημέρες λόγω του μεγάλου αριθμού συσσωρευμένων εκκρεμοτήτων από το 2010. Η διαδικασία διόρθωσης λαθών σε πιστοποιητικά γέννησης και σε άλλα επίσημα έγγραφα ταυτότητας, η οποία πραγματοποιείται μέσω των δικαστικών αρχών και ενδέχεται να χρειαστούν μήνες για την ολοκλήρωσή της, αναφέρεται ως ένας από τους κυριότερους λόγους. Η Επιτροπή σημειώνει ότι τον Ιούλιο του 2018, το Υπουργείο Εσωτερικών δήλωσε ότι είχε τακτοποιηθεί μόνο το 73% των 113.724 αιτήσεων απόκτησης ιθαγένειας που υποβλήθηκαν από τον Μάρτιο 2010 έως τον Απρίλιο 2018.
75. Παρά τις δυσκολίες αυτές, η Επιτροπή επισημαίνει ότι, σύμφωνα με δεδομένα της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας που δημοσιεύθηκαν τον Απρίλιο του 2018, η Ελλάδα μοιραζόταν την τέταρτη θέση μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ αναφορικά με το ποσοστό πολιτογράφησης (4,2%) στο σύνολο του πληθυσμού το 2016. Συγκεκριμένα, το 2016, έλαβαν την ελληνική ιθαγένεια συνολικά 33.210 άτομα, εκ των οποίων το 86% ήταν Αλβανοί πολίτες, 1,5% Ουκρανοί και 1,2% Ρώσοι.

1.2.3 ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΕΝΤΑΞΗΣ

76. Η Επιτροπή θεωρεί ότι οι χώρες που απαιτούν γλωσσική και πολιτική ένταξη, όπως για παράδειγμα για την απόκτηση άδειας διαμονής μακράς διάρκειας και την πολιτογράφηση, πρέπει να παρέχουν επαρκή υποστήριξη, κυρίως δωρεάν μαθήματα και υλικό, ώστε όλοι οι μετανάστες να μπορούν να μάθουν και να επιτύχουν. Επισημαίνει ότι στην Ελλάδα τα περισσότερα προγράμματα γλώσσας και ένταξης πραγματοποιούνται από εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ, χρηματοδοτούμενες από διεθνείς χορηγούς, όπως η ΕΕ και τα Ηνωμένα Έθνη.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της, η Επίτροπος συναντήθηκε με δικαιούχους του Εκπαιδευτικού Προγράμματος Ένταξης «Stepping Stone», το οποίο διαχειρίζεται η ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση και έχει στόχο την ενίσχυση των ικανοτήτων των δικαιούχων και την προετοιμασία τους για την αγορά εργασίας και την εύρεση απασχόλησης μέσω πρακτικής άσκησης.²¹ Εντυπωσιασμένη από την ποιότητα της δουλειάς τους και έχοντας επίγνωση του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζουν στον τομέα της ένταξης, η Επίτροπος επιθυμεί να αποτίσει φόρο τιμής σε οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει τις αρχές να διευκολύνουν τη δράση τους.

77. Ωστόσο, η ένταξη μεταναστών δεν μπορεί να βασίζεται μόνο στην κοινωνία των πολιτών. Συνεπώς, η Επίτροπος χαιρετίζει την έναρξη του προγράμματος «Greek language project» που ξεκίνησε με πρωτοβουλία της ελληνικής κυβέρνησης τον Ιανουάριο του 2018 και του οποίου γενικός στόχος είναι να υποστηρίξει τον πληθυσμό των προσφύγων και των μεταναστών ώστε να «προσαρμοστούν καλύτερα στην ελληνική πραγματικότητα». Το πρόγραμμα δίνει έμφαση στη γλώσσα ως μέσο ένταξης. Επίσης, περιλαμβάνει μαθήματα ελληνικού πολιτισμού, την εκμάθηση της αγγλικής γλώσσας και του ευρωπαϊκού πολιτισμού, καθώς και μαθήματα επαγγελματικού προσανατολισμού για μετανάστες μεταξύ 15 και 18 ετών. Στην πρώτη φάση του προγράμματος αναμένονταν να συμμετάσχουν 5.000 μετανάστες. Η Επίτροπος σημειώνει ότι η κυβέρνηση διαχειρίζεται επίσης, σε συνεργασία με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, το πιλοτικό πρόγραμμα «Helios» που έχει στόχο την ένταξη των μεταναστών στην τοπική κοινότητα της Θήβας και της Λιβαδειάς.
78. Παρά τις προσπάθειες αυτές, η Επίτροπος πιστεύει ότι χρειάζεται να καταβληθούν ακόμη περισσότερες για την κάλυψη των αναγκών ένταξης των περισσότερων μεταναστών, οι οποίες, σύμφωνα με αναφορές, δεν καλύπτονται, ιδιαίτερα εκείνες των πολλών ασυνόδευτων ανήλικων μεταναστών που κρατούνται υπό το καθεστώς της προστατευτικής κράτησης, διαμένουν σε ξενοδοχεία ή είναι καταγεγραμμένοι ως άστεγοι.²²

1.2.4 ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

79. Βάσει της ελληνικής νομοθεσίας, οι πρόσφυγες και οι δικαιούχοι επικουρικής προστασίας δικαιούνται πλήρη και αυτόματη πρόσβαση στην αγορά εργασίας και δεν χρειάζεται να αποκτήσουν άδεια εργασίας. Ωστόσο, η προσοχή της Επιτροπής επιστήθηκε στο γεγονός ότι αντιμετωπίζουν τα ίδια εμπόδια με τους αιτούντες άσυλο²³ σχετικά με την έκδοση Αριθμού Φορολογικού Μητρώου (ΑΦΜ), γεγονός το οποίο εμποδίζει την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας και την εγγραφή τους στην Υπηρεσία Ανεργίας του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). Βέβαια, αντιμετωπίζουν και τις γενικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όλοι όσοι αναζητούν εργασία στη συρρικνούμενη αγορά της Ελλάδας. Κατόπιν έρευνας που διενεργήθηκε από την οργάνωση [Solidarity Now](#), χρησιμοποιώντας ως δείγμα νέους Σύρους, διαπιστώθηκε ότι μόνο 7,25% απασχολήθηκαν με πλήρες ωράριο

²¹ Οι συμμετέχοντες έχουν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν εντατικά μαθήματα ελληνικής γλώσσας· να λάβουν συμβουλές και υποστήριξη επί νομικών θεμάτων σχετικά με την απασχόληση· να παρακολουθήσουν προγράμματα μαθημάτων για την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων τους· να συμμετάσχουν σε εργαστήρια (workshop) καθοδήγησης σχετικά με την επαγγελματική δεοντολογία και την προετοιμασία βιογραφικών· να αποκομίσουν τεχνική επαγγελματική κατάρτιση· και να παρακολουθούν μαθήματα υπολογιστών.

²² Δείτε παραπάνω, παρ. 33.

²³ Δείτε παραπάνω, παρ. 55.

στην Ελλάδα το 2017, εκ των οποίων περισσότεροι από τους μισούς εργάστηκαν χωρίς κοινωνική ασφάλιση.

80. Η δύσκολη συγκυρία αναγκάζει πολλούς μετανάστες να εργάζονται στην παραοικονομία υπό κακές συνθήκες που συχνά αγγίζουν τα όρια της εκμετάλλευσης, όπως καταδεικνύεται από την υπόθεση των 42 Μπαγκλαντεσιανών εργατών γης σε καλλιέργειες φράουλας στη Μανωλάδα, για την οποία εκδόθηκε καταδικαστική απόφαση από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 2017. Χωρίς άδειες εργασίας, υποβάλλονταν σε καταναγκαστική εργασία από τους εργοδότες τους, οι οποίοι δεν τους κατέβαλλαν το μεροκάματο που δικαιούνταν και τους ανάγκαζαν να εργάζονται υπό δύσκολες φυσικές συνθήκες υπό την επίβλεψη ένοπλων φρουρών. Στην [απόφασή](#) του, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η κατάσταση των αιτούντων αφορούσε εμπορία ανθρώπων και καταναγκαστική εργασία και αποφάνθηκε ότι το κράτος αθέτησε τις υποχρεώσεις του για την αποτροπή της εμπορίας ανθρώπων, την προστασία των θυμάτων, τη διεξαγωγή αποτελεσματικής έρευνας σχετικά με τις αξιόποινες πράξεις που διεπράχθησαν και την τιμωρία των υπαιτίων για την εμπορία. Η Επίτροπος σημειώνει ότι στις [ουστάσεις](#) της για την πλήρη συμμόρφωση του ελληνικού κράτους με την εν λόγω απόφαση, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου επέστησε την προσοχή στην ιδιαίτερη σύνδεση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων για τον σκοπό της εργασιακής εκμετάλλευσης και της αδήλωτης απασχόλησης στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα επισήμανε τη σύνδεση μεταξύ εργασιακής εκμετάλλευσης στον γεωργικό τομέα και ρατσιστικής συμπεριφοράς.

1.2.5 ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ENANTI ΤΟΥ ΡΑΤΣΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

81. Η ρατσιστική βία που στοχοποιεί τους μετανάστες παραμένει ανησυχητικό φαινόμενο στην Ελλάδα. Το 2017, το [Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας](#) (RVRN) κατέγραψε 34 περιστατικά εις βάρος προσφύγων ή μεταναστών, συμπεριλαμβανομένων 26 επιθέσεων εναντίον ανδρών, έξι επιθέσεων εναντίον γυναικών και δύο επιθέσεων εναντίον «μικτής ομάδας θυμάτων». Τα θύματα των περιστατικών που κατεγράφησαν το 2017 προέρχονταν από τις εξής χώρες: Αίγυπτο (1), Αλγερία (3), Αφγανιστάν (10), Γουινέα (1), Ιράκ (1), Ιράν (3), Μαρόκο (2), Νιγηρία (1), Νορβηγία (σομαλικής καταγωγής) (1), Ουκρανία (1), Πακιστάν (5), Παλαιστίνη (3) και Συρία (4). Το 2018, στα νησιά του Αιγαίου, κατεγράφησαν αρκετές συγκρούσεις μεταξύ ντόπιων, συμπεριλαμβανομένων μελών ακροδεξιών ομάδων, και μεταναστών.
82. Η Επίτροπος ανησυχεί για την συνεχιζόμενη ρατσιστική βία και για την εμφάνιση νέων βίαιων ακροδεξιών ομάδων εμπλεκόμενων σε επιθέσεις εναντίον μεταναστών, καθώς και σε απειλές εναντίον ΜΚΟ και υπέρμαχων των δικαιωμάτων των μεταναστών.
83. Η Επίτροπος επισημαίνει ότι τα τελευταία χρόνια το νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας και των υπόλοιπων μορφών ρατσιστικών εγκλημάτων εις βάρος μεταναστών έχει ενισχυθεί. Το 2014, ψηφίστηκε σημαντικό νομοθέτημα. Ο Νόμος 4285/2014 περί καταπολέμησης ορισμένων μορφών και εκφάνσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου αναγνώρισε το ρατσιστικό κίνητρο πίσω από εγκληματικές πράξεις ως ειδική επιβαρυντική περίσταση. Το Άρθρο 81Α που προστέθηκε στον ποινικό κώδικα προβλέπει αυστηρότερες ποινές για αξιόποινες πράξεις που υποκινούνται από το μίσος. Το χρώμα του δέρματος και η αναπηρία προστίθενται στον κατάλογο των επιβαρυντικών περιστάσεων. Επίσης, ο νόμος όρισε αυστηρότερες ποινές όταν ο/η δράστης είναι δημόσιος λειτουργός ή υπάλληλος και κατήγγησε την προηγούμενη υπάρχουσα διάταξη βάσει της οποίας τα εικαζόμενα θύματα ρατσιστικών εγκλημάτων

όφειλαν να καταβάλουν παράβολο €100 για να υποβάλουν μηνυτήρια αναφορά. Επιπροσθέτως, το 2017 η Ελλάδα επικύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και το Πρόσθετο Πρωτόκολλό της σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης που διαπράττονται μέσω συστημάτων πληροφορικής.

84. Παράλληλα με το εν λόγω νομοθέτημα, ιδρύθηκε Τμήμα Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας στην Ελληνική Αστυνομία. Δύο εξειδικευμένα αστυνομικά τμήματα Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας ιδρύθηκαν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, καθώς και 68 ειδικά αστυνομικά γραφεία σε όλη την Ελλάδα (Γραφεία Αντιμετώπισης Ρατσιστικής Βίας). Τα γραφεία αυτά λαμβάνουν αναφορές και δικαιούνται να διεξάγουν έρευνες επί υποθέσεων, να ενημερώνουν τον Εισαγγελέα Δίωξης Ρατσιστικού Εγκλήματος, να συντονίζουν αποστολές, να καταγράφουν δεδομένα σχετικά με τα εγκλήματα μίσους και να συνεργάζονται με τις αρμόδιες υπηρεσίες και τους αρμόδιους οργανισμούς. Επιπλέον, τα θύματα μπορούν να καλούν ανώνυμα την ανοικτή γραμμή βοήθειας (11414) της αστυνομίας, 24 ώρες το 24ωρο.
85. Ωστόσο, η Επίτροπος θεωρεί ότι απαιτούνται περαιτέρω ενέργειες. Σε ό,τι αφορά τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων, η [Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας \(ECRI\)](#), στην έκθεσή της το 2015, συνέστησε την προσθήκη της γλώσσας και της ιθαγένειας στον κατάλογο των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Ακόμα, η Ελλάδα υπέγραψε αλλά δεν επικύρωσε ακόμη το Πρωτόκολλο Αριθ.12 της ΕΣΔΑ επί της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Με επιστολή του στις 25 Ιουλίου 2016, ο προκάτοχος της Επιτρόπου τόνισε την ανάγκη συνεχούς κατάρτισης κατά των διακρίσεων για τα στελέχη των δυνάμεων επιβολής του νόμου, τους εισαγγελείς και τους δικαστές. Επιπλέον, τόνισε την ανάγκη να ενισχυθεί η εφαρμογή της υπάρχουσας νομοθεσίας κατά των εγκλημάτων μίσους, να συλλεγούν και να αναλυθούν δεδομένα σχετικά με εγκλήματα μίσους με πιο συστηματικό τρόπο, καθώς και να ευαισθητοποιηθεί η κοινή γνώμη όσον αφορά τον ρατσισμό και τις φυλετικές διακρίσεις.
86. Η Επίτροπος επισημαίνει ότι ο Υπουργός Δικαιοσύνης παραδέχθηκε τις καθυστερήσεις κατά την επεξεργασία υποθέσεων εγκλημάτων μίσους και επιδοκιμάζει την προθυμία του Υπουργού να εκσυγχρονίσει τη διοίκηση του δικαστικού συστήματος με στόχο την επιτάχυνση των διαδικασιών. Σε ό,τι αφορά τη συλλογή δεδομένων, η Επίτροπος χαιρετίζει τη δημιουργία ομάδας εργασίας επί του θέματος και προσβλέπει στη λήψη συγκεκριμένων μέτρων στον εν λόγω τομέα.

1.2.6 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

87. Η Επίτροπος υπενθυμίζει ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει υπογραμμίσει τη σημασία της οικογενειακής ενότητας για τους πρόσφυγες και ότι η οικογενειακή επανένωση είναι στοιχείο ζωτικής σημασίας που επιτρέπει σε άτομα που οδηγήθηκαν στη μετανάστευση εξαιτίας διωγμών να ζήσουν μια κανονική ζωή. Διακατεχόμενη από ανησυχία για τις τρέχουσες ανεπάρκειες της διαδικασίας της οικογενειακής επανένωσης, η Επίτροπος καλεί τις ελληνικές αρχές να άρουν όλα τα πρακτικά εμπόδια για την ακώλυτη άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανένωσης και να επεκτείνουν το δικαίωμα αυτό στους δικαιούχους επικουρικής προστασίας.
88. Η Επίτροπος ανησυχεί για τη χρονοβόρα διαδικασία της πολιτογράφησης και χαιρετίζει την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης να απλοποιήσει τις διαδικασίες σε νομικό, διοικητικό και οικονομικό επίπεδο, ενώ επίσης ενθαρρύνει τις αρχές να λάβουν άμεσα συγκεκριμένα

μέτρα στον εν λόγω τομέα. Επίσης, καλεί την Ελλάδα να επικυρώσει την [Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ιθαγένεια](#) του 1997.

89. Ενώ χαιρετίζει τις πρόσφατες ανακοινώσεις των ελληνικών αρχών σχετικά με τα προγράμματα γλώσσας και ένταξης, η Επίτροπος παράλληλα ενθαρρύνει τις αρχές να εντείνουν τις προσπάθειές τους και να επενδύσουν περισσότερο στην ένταξη, από κοινού με τους διεθνείς εταίρους και τους εταίρους της κοινωνίας των πολιτών.
90. Έχοντας επίγνωση των οικονομικών περιορισμών που ισχύουν στην Ελλάδα, η Επίτροπος καλεί τις ελληνικές αρχές να διευκολύνουν την πρόσβαση των δικαιούχων διεθνούς προστασίας στην αγορά εργασίας, όπως, μεταξύ άλλων, μέσω της άρσης όλων των υπολειπομένων διοικητικών εμποδίων. Επίσης, προτρέπει τις ελληνικές αρχές περαιτέρω να καταπολεμήσουν αποφασιστικά την εργασιακή εκμετάλλευση και να εφαρμόσουν πλήρως την απόφαση που εξέδωσε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την υπόθεση [Chowdury and others v. Greece](#).
91. Η Επίτροπος χαιρετίζει την ανάπτυξη της νομοθεσίας κατά του ρατσισμού κατά το πρόσφατο παρελθόν και ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να εντείνουν τις προσπάθειές τους όσον αφορά την καταπολέμηση της ρατσιστικής βίας και την εξάλειψη των διακρίσεων εις βάρος των μεταναστών. Επίσης, καλεί τις ελληνικές αρχές να διερευνήσουν τις δραστηριότητες όλων των ακροδεξιών ομάδων που εμπλέκονται σε περιστατικά βίας εις βάρος μεταναστών και των υπέρμαχων των δικαιωμάτων των μεταναστών.

92. Καθώς η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ξεκίνησε να πλήττει την οικονομία της Ελλάδας, το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε κατά σχεδόν 20% από το 2008 έως το 2010. Το 2009, το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έφθασε το 15,4% της ετήσιας οικονομικής παραγωγής της χώρας. Οι οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας άρχισαν να υποβαθμίζουν την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας και η ικανότητα της κυβέρνησης να αποπληρώνει τους πιστωτές της και να καλύπτει τις οικονομικές της ανάγκες μειώθηκε σε πολύ σημαντικό βαθμό.
93. Κατά το πρώτο τρίμηνο του 2010, το Ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε δύο πακέτα μέτρων λιτότητας με στόχο την αντιμετώπιση της εν λόγω κατάστασης.²⁴ Τον Απρίλιο του 2010, ο Έλληνας Πρωθυπουργός ζήτησε επισήμως διεθνές πρόγραμμα διάσωσης για την Ελλάδα, το οποίο οδήγησε τον Μάιο του 2010 στην υιοθέτηση του [Πρώτου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής](#) κατόπιν συμφωνίας με την κοινή αποστολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) (συχνά αναφερόμενη ως «Τρόικα») στην Ελλάδα. Μετά το πακέτο διάσωσης των 110 δισ. ευρώ για την περίοδο 2010 – 2013 ακολούθησε το [Δεύτερο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής](#) τον Μάρτιο του 2012, το οποίο περιλάμβανε τα μη εκταμιευμένα ποσά του πρώτου προγράμματος, καθώς και 130 δισ. ευρώ επιπλέον για την περίοδο 2012 – 2014.
94. Η εφαρμογή των δύο αυτών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής οδήγησε στην υιοθέτηση περαιτέρω μέτρων λιτότητας. Από τον Μάιο του 2010 έως την υιοθέτηση του Τρίτου Προγράμματος Οικονομικής Προσαρμογής το 2015, το Ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε επτά διαδοχικά πακέτα μέτρων λιτότητας που περιείχαν ευρύ φάσμα δραστικών μέτρων, όπως, μεταξύ άλλων, μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τον δημόσιο τομέα,²⁵ τις συντάξεις,²⁶ τους φόρους²⁷ και την αγορά εργασίας.²⁸

²⁴ Τα μέτρα που περιείχαν τα πακέτα αυτά περιελάμβαναν, μεταξύ άλλων, πάγωμα των μισθών όλων των υπαλλήλων στον δημόσιο τομέα· περικοπές της τάξης του 10% στα δώρα των δημοσίων υπαλλήλων· πάγωμα των συντάξεων· αύξηση του ΦΠΑ από το 19% στο 21%· αυξήσεις των φόρων στα καύσιμα, τα οιοπνευματώδη και τον καπνό· αυξήσεις των φόρων στα είδη πολυτελείας· και περικοπές των μισθών του δημοσίου τομέα.

²⁵ Όπως, μεταξύ άλλων: μείωση του αριθμού των δημοσίων επιχειρήσεων από 6.000 σε 2.000· περικοπές της τάξης του 8% στα επιδόματα του δημοσίου τομέα· εφαρμογή ενιαίου μισθολογίου για τους δημοσίου υπαλλήλους που είχε ως αποτέλεσμα περικοπές της τάξης του 30% στους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και ανώτατο όριο στους μισθούς και τα δώρα· 150.000 περικοπές θέσεων εργασίας στον δημόσιο τομέα· περικοπές στις δαπάνες για την εκπαίδευση μέσω της συγχώνευσης και της παύσης της λειτουργίας σχολείων· καθώς και μέσω της επέκτασης του ωραρίου των εκπαιδευτικών· μείωση της τάξης του 25% των συνολικών δαπανών στον τομέα της υγείας μεταξύ των ετών 2010 και 2012.

²⁶ Συνίστανται σε διαδοχικές μειώσεις των κύριων συντάξεων (όπως περιγράφονται στη σχετική υποενότητα παρακάτω).

²⁷ Όπως, μεταξύ άλλων: αύξηση ΦΠΑ· έκτακτοι φόροι επί των κερδών επιχειρήσεων· 10% αύξηση των φόρων στα είδη πολυτελείας, τα καύσιμα, τα οιοπνευματώδη και τον καπνό· μείωση του αφορολόγητου ορίου στα €5.000· πρόσθετοι φόροι για όσους έχουν ετήσιο εισόδημα άνω των €12.000, καθώς και για όσους έχουν στην κατοχή τους ακίνητη περιουσία· πρόσθετος φόρος 2% για την καταπολέμηση της ανεργίας.

²⁸ Όπως, μεταξύ άλλων: τροποποιήσεις των νόμων επί των απολύσεων και υπερωριών· περικοπές της τάξης του 22% στον κατώτατο μισθό από τον τότε μισθό των €750 τον μήνα· άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων για τη δυνατότητα υψηλότερου ανταγωνισμού, ιδιαίτερα στους τομείς της υγείας, του τουρισμού και στον κλάδο των ακινήτων.

95. Μετά από νέο γύρο συζητήσεων, στις 16 Ιουλίου 2015, το Ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε εκτεταμένα μέτρα λιτότητας, τα οποία ζητούσαν οι πιστωτές της προκειμένου να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις για το [Τρίτο Πρόγραμμα Οικονομικής Προσαρμογής](#) με στόχο να παραμείνει η Ελλάδα στην Ευρωζώνη. Με αντάλλαγμα χρηματοδότηση ύψους 86 δισ. ευρώ, η Ελλάδα συμφώνησε να προβεί σε μεταρρυθμίσεις, όπως σημαντικές προσαρμογές των συντάξεων, αυξήσεις φόρων, αναδιαμόρφωση του συστήματος συλλογικών διαπραγματεύσεων, μέτρα για την απελευθέρωση της οικονομίας και αυστηρή περιοχολόγηση των δημοσίων δαπανών. Επίσης, συμφώνησε να θεσπίσει ένα νέο ανεξάρτητο ταμείο υπεύθυνο για τη διαχείριση, την προστασία και τη μεγιστοποίηση της αξίας πολύτιμων περιουσιακών στοιχείων της Ελλάδας. Για την εφαρμογή του εν λόγω τρίτου προγράμματος διάσωσης, υιοθετήθηκαν έξι πρόσθετα πακέτα μέτρων λιτότητας από το κοινοβούλιο, από τον Αύγουστο του 2015 έως τον Ιανουάριο του 2018, τα οποία περιείχαν περαιτέρω μεταρρυθμίσεις, όπως: ιδιωτικοποιήσεις²⁹ αύξηση του ΦΠΑ από 23% σε 24% και πλήρης κατάργηση του μειωμένου συντελεστή φόρου προστιθεμένης αξίας για τα νησιά έως το τέλος του 2016· σειρά νέων φόρων³⁰ νέες αυξήσεις φόρων³¹ αύξηση των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης που ορίζονται πλέον στο 20% του καθαρού εισοδήματος του εργαζομένου· περαιτέρω περικοπές των συντάξεων και δημιουργία νέας δημόσιας υπηρεσίας για την καταπολέμηση του οικονομικού εγκλήματος. Το πακέτο που υιοθετήθηκε στις 15 Ιανουαρίου 2018 και το οποίο η ελληνική κυβέρνηση παρουσίασε ως το τελευταίο σημαντικό πακέτο περικοπών στις δαπάνες και μεταρρυθμίσεων πριν από τη λήξη του προγράμματος διάσωσης στις 20 Αυγούστου 2018, περιείχε επίσης μεταρρύθμιση σχετικά με τον κανονισμό που διέπει τις απεργίες των σωματείων, η οποία ορίζει ότι απεργία μπορεί να κηρυχθεί μόνο αν τουλάχιστον το 50% των οικονομικά τακτοποιημένων μελών των πρωτοβάθμιων σωματείων ψηφίσει υπέρ, αντί του ενός τρίτου. Η εν λόγω μεταρρύθμιση ξεσήκωσε δριμύτατες αντιδράσεις των σωματείων και εντάσεις από την πλειοψηφία της Βουλής.
96. Στις 22 Ιανουαρίου 2018, το [Eurogroup](#)³² επιδοκίμασε την εφαρμογή όλων σχεδόν των συμφωνημένων, όπως την ψήφιση του κρατικού προϋπολογισμού για το 2018, ο οποίος ήταν σύμφωνος με τον στόχο για πρωτογενές πλεόνασμα 3,5% του ΑΕΠ, την υπερκάλυψη των δημοσιονομικών στόχων που τέθηκαν από το 2015, την ενίσχυση της είσπραξης φόρων και «την ενισχυμένη αμεροληψία και αποτελεσματικότητα του κοινωνικού συστήματος πρόνοιας». Τον Ιούνιο του 2018, τα κράτη μέλη της Ευρωζώνης συνήψαν συμφωνία που επέτρεψε στην Ελλάδα να επεκτείνει και να αναβάλει την αποπληρωμή τμήματος του, ύψους 320 δισ. ευρώ, χρέους της για άλλα δέκα χρόνια, ενώ επίσης χορηγήθηκαν στην Ελλάδα άλλα 15 δισ. ευρώ ως νέα πίστωση. Στις 6 Αυγούστου 2018, εκταμιεύθηκαν στην Ελλάδα 6,7 δισ. ευρώ ως τέταρτη και τελευταία δόση του τρίτου προγράμματος διάσωσης,

²⁹ Αφορούσαν: αρκετές εταιρείες αστικών μεταφορών· το Ολυμπιακό Στάδιο Αθηνών· τα Ελληνικά Ταχυδρομεία· την Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού της Ελλάδας (ΔΕΗ)· τους σιδηροδρόμους· τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών· και τον λιμένα της Θεσσαλονίκης.

³⁰ Σε τουρίστες που διέμεναν σε ξενοδοχείο δύο αστέρων και πάνω, στην ιδιωτική εκπαίδευση, σε σειρά προϊόντων, όπως στον καφέ και στα ηλεκτρονικά τσιγάρα.

³¹ Όπως φόρους στο πετρέλαιο ντίζελ, το εισόδημα των αγροτών, τα μερίσματα, καθώς και την «εισφορά αλληλεγγύης» που εισήχθη το 2012 προς αρωγή των άνεργων Ελλήνων.

³² Δηλαδή το ανεπίσημο σώμα όπου οι Υπουργοί των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ συζητούν θέματα σχετικά με τις κοινές τους αρμοδιότητες αναφορικά με το ευρώ.

το οποίο έληξε επισήμως στις 20 Αυγούστου 2018. Από τότε, η Ελλάδα παραμένει υπό την επιτήρηση της [Ευρωπαϊκής Επιτροπής](#) στο πλαίσιο της «ενισχυμένης εποπτείας» με στόχο την υποστήριξη της ολοκλήρωσης, της εκπλήρωσης και της συνεχούς εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων που συμφωνήθηκαν βάσει του εν λόγω προγράμματος, σύμφωνα με τις δεσμεύσεις των ελληνικών αρχών». Έχοντας ως βάση την ισχυρή ανάπτυξη και τα μεγαλύτερα των αναμενομένων έσοδα, λέγεται ότι η κυβέρνηση προσδοκά πρωτογενές πλεόνασμα 800 εκατ. ευρώ για το 2019 και σκοπεύει να αξιοποιήσει αυτό το δημοσιονομικό περιθώριο για τη μείωση του ΦΠΑ και του φόρου ιδιοκτησίας και την αύξηση του κατώτατου μισθού.

2.1 ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΣΤΟΝ ΠΛΗΘΥΣΜΟ

97. Η Επίτροπος διαπιστώνει ότι τα διαδοχικά μέτρα λιτότητας έχουν πλήξει σοβαρά τον πληθυσμό της Ελλάδας. Σε [δήλωσή](#) της στις 15 Ιουλίου 2015, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) επισήμανε ότι «τα μέτρα λιτότητας υπονομεύουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές και παραβιάζουν τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του ανθρώπου», καθώς και «τους κανόνες του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου για τα δικαιώματα του ανθρώπου».
98. Η [Οικονομική Έρευνα για την Ελλάδα 2018 από τον ΟΟΣΑ](#) υπογράμμισε ότι η φτώχεια έχει αυξηθεί σημαντικά από τότε που ξέσπασε η κρίση χρέους και πλήττει πάνω από το ένα τρίτο του πληθυσμού. Ενάμισι εκατομμύριο Έλληνες, οι περισσότεροι εκ των οποίων νέοι και άνεργοι, αναφέρεται ότι ζούσαν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας το 2017, ενώ παράλληλα, το 2017, η Ελλάδα κατείχε την πρώτη θέση στα ποσοστά ανεργίας στην Ευρώπη, με ποσοστό περίπου 21,5%. Το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν στο 23,1% κατά την περίοδο της επίσκεψης της Επιτροπής.
99. Όπως επισημάνθηκε σε [έκθεση](#) της ΚΣΣΕ τον Δεκέμβριο του 2017, η οικονομική κατάσταση και τα μέτρα λιτότητας είχαν ολέθριες επιπτώσεις σε ευρύ φάσμα κοινωνικών δικαιωμάτων. Για παράδειγμα, η μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος επιδείνωσε την ευπάθεια και τον κίνδυνο φτώχειας μεταξύ των ηλικιωμένων, αφού οι συνταξιοδοτικές παροχές ήταν συχνά κάτω του ορίου της φτώχειας. Η Επίτροπος επιθυμεί να τονίσει ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (εφεξής ΕΕΚΔ) διαπίστωσε σε πέντε συλλογικές προσφυγές ότι η Ελλάδα παραβίασε τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης και τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται βάσει του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (εφεξής ΕΚΧ). Η Επιτροπή συμπέρανε, μεταξύ άλλων, ότι με τα μέτρα για τη μεταρρύθμιση των συντάξεων υπήρχε ο κίνδυνος «φτωχοποίησης ευρείας κλίμακας για σημαντικό τμήμα του πληθυσμού».³³
100. Η Επίτροπος σημειώνει ότι το δικαίωμα στην κατάλληλη στέγη έχει επίσης πληγεί σοβαρά, με τον αριθμό των αστέγων να έχει τετραπλασιαστεί μέσα σε λίγα χρόνια.

³³ ΕΕΚΔ, [Σύλλογος Συνταξιούχων Αγροτικής Τραπεζής της Ελλάδος \(ΑΤΕ\) κατά της Ελλάδος](#), Προσφυγή αριθ. 80/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012· [Πανελλήνια Ομοσπονδία Συνταξιούχων της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού \(ΠΟΣ/ΔΕΗ\) κατά της Ελλάδος](#), Προσφυγή αριθ. 79/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012· [Σύλλογος Συνταξιούχων Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων Αθηνών – Πειραιώς \(ΗΣΑΠ\) κατά της Ελλάδος](#), Προσφυγή αριθ. 78/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012· [Πανελλήνια Ομοσπονδία Πολιτικών Συνταξιούχων \(ΠΟΠΣ\) κατά της Ελλάδος](#), Προσφυγή αριθ. 77/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012· και [Ομοσπονδία Συνταξιούχων Ελλάδας \(ΙΚΑ-ΕΤΑΜ\) κατά της Ελλάδος](#), Προσφυγή αριθ. 76/2012, απόφαση επί της ουσίας της 7ης Δεκεμβρίου 2012.

Σύμφωνα με εξειδικευμένες ΜΚΟ, όπως η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εθνικών Οργανώσεων που εργάζονται με τους Αστέγους (FEANTSA), η Praxis και η Κλίμακα, ο πληθυσμός των αστέγων αυξήθηκε από 11.000 το 2009 σε 40.000 το 2016. Επιπλέον, οι οικονομικές δυσκολίες αναγκάζουν όλο και περισσότερους ανθρώπους να αποφεύγουν να πληρώσουν τους λογαριασμούς τους στις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, ενώ οι ρευματοκλοπές έχουν αυξηθεί κατά περίπου 1.000% στο διάστημα από το 2008 έως το 2016. Δείκτες όπως ο αυξανόμενος αριθμός Ελλήνων που επισκέπτονται τακτικά τα συστήματα που οργανώνει η Εκκλησία της Ελλάδος (σχεδόν μισό εκατομμύριο το 2016) αποκαλύπτουν ότι το δικαίωμα του γενικού πληθυσμού να ζει υπό αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης έχει τεθεί σε κίνδυνο.

101. Σε αυτή τη δύσκολη συγκυρία, η Επίτροπος σημειώνει ότι ελήφθησαν ή πρόκειται να ληφθούν ορισμένα ευπρόσδεκτα μέτρα από τις ελληνικές αρχές, με στόχο να μειωθεί η πίεση που υφίστανται μέλη ευπαθών κοινωνικών ομάδων και να τους παρασχεθεί βοήθεια προκειμένου να ξεπεράσουν τις οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Τον Μάρτιο του 2015, οι ελληνικές αρχές ψήφισαν νόμο (4320/2015) για τη διασφάλιση της παροχής των βασικών αγαθών και υπηρεσιών σε ανθρώπους και οικογένειες που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, όπως δωρεάν ρεύμα, επιδόματα ενοικίου και κουπόνια σίτισης. Κατ' εφαρμογήν του [Μνημονίου Συμφωνίας](#) που ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο τον Αύγουστο του 2015, θεσπίστηκε καθεστώς ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος βάσει του οποίου τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα και λιγιστά περιουσιακά στοιχεία είναι επιλέξιμα για εισοδηματική στήριξη. Το ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα εφαρμόστηκε για πρώτη φορά σε εθνικό επίπεδο το 2017, μετά από δύο χρόνια πειραματικής εφαρμογής σε τοπικό επίπεδο. Τα νοικοκυριά δικαιούνται το εν λόγω εισόδημα εάν η φορολογητέα αξία της κύριας κατοικίας τους είναι κάτω των €90.000 ανά άτομο (ποσό που αυξάνεται κατά €15.000 για κάθε επιπλέον ενήλικα και κατά €10.000 για κάθε εξαρτώμενο τέκνο, έως το ανώτατο ποσό των €150.000 για το νοικοκυριό) και το συνολικό τους εισόδημα τους τελευταίους έξι μήνες είναι κάτω των €1.200 για νοικοκυριό που περιλαμβάνει ένα άτομο (έως και €3.000 για τέσσερις ενήλικες ή δύο ενήλικες και τρία παιδιά ή μονογονεϊκή οικογένεια με πέντε παιδιά). Επιπροσθέτως, οι ελληνικές αρχές υιοθέτησαν το 2014 [Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη](#) που έχει στόχο την επανεξέταση των πολιτικών για την αντιμετώπιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και δίνει προτεραιότητα στις μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

2.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

102. Η Επίτροπος επισημαίνει ότι, όπως δείχνουν αρκετές πανεπιστημιακές μελέτες, τα μέτρα λιτότητας ευρείας κλίμακας έπληξαν την ικανότητα του συστήματος ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης να ανταποκριθεί στις ιατρικές ανάγκες του γενικού πληθυσμού και παράλληλα τις αύξησαν.

2.2.1 ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΠΟΥ ΕΠΛΗΞΑΝ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

103. Η παρατεταμένη οικονομική κρίση είχε αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Το σύστημα υγείας της Ελλάδας υπο-χρηματοδοτείται σε μεγάλο βαθμό, με τις δαπάνες για τη δημόσια υγεία να ανέρχονται περίπου στο 5,2% του ΑΕΠ, αρκετά χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο της τάξης του 7,5%. Μέχρι το 2014, οι δαπάνες για τη δημόσια υγεία είχαν μειωθεί στο 4,6% του ΑΕΠ, από το ποσοστό προ κρίσης της τάξης του 6,8%. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, οι κατά κεφαλήν δαπάνες για τη δημόσια

υγεία υπέστησαν περικοπές κατά περίπου το ένα τρίτο από το 2009. Το προσωπικό μειώθηκε επίσης κατά άνω των 25.000 μελών.

104. Οι μισθοί του προσωπικού στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στην Ελλάδα μειώθηκαν δύο φορές το 2010. Η χρηματοδότηση των δημόσιων νοσοκομείων μειώθηκε κατά περισσότερο από το ήμισυ, από το 2009 έως το 2015. Οι υπηρεσίες θεραπείας και διάγνωσης, καθώς και τα προγράμματα πρόληψης ασθενειών υπέστησαν περικοπές κατά 20%. Οι υπηρεσίες υγείας για μητέρες και παιδιά υπέστησαν περικοπές κατά 73% από το 2009 έως το 2012. Η κυβέρνηση μείωσε την κρατική χρηματοδότηση για υπηρεσίες ψυχικής υγείας κατά ένα πέμπτο κατά την περίοδο 2010-2011 και πάνω από το ήμισυ κατά την περίοδο 2011-2012.
105. Τα διαδοχικά πακέτα μέτρων λιτότητας περιείχαν επίσης μεταρρυθμίσεις του συστήματος των ιδρυμάτων κοινωνικής πρόνοιας, για παράδειγμα κλινικές για χρόνιες ασθένειες, κέντρα αποκατάστασης και εξειδικευμένες κλινικές για παιδιά και άτομα με αναπηρίες, γεγονός που οδήγησε, μεταξύ άλλων, σε περικοπές προσωπικού και στην παύση της λειτουργίας νοσηλευτικών ιδρυμάτων.
106. Η Επίτροπος σημειώνει ότι, τον Μάρτιο του 2017, ο Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος εξέφρασε την εκτίμηση ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας ήταν, ως αποτέλεσμα των εν λόγω μέτρων, στα πρόθυρα της κατάρρευσης.

2.2.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

107. Η Επίτροπος σημειώνει ότι το κόστος για την πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη έχει αυξηθεί σημαντικά: οι συμμετοχές στις δαπάνες για ορισμένα φάρμακα αυξήθηκε κατά 10% ή και περισσότερο, ανάλογα με την πάθηση· τα τέλη χρήσης αυξήθηκαν από €3 σε €5 για επισκέψεις σε εξωτερικά ιατρεία· επιβλήθηκε νέο τέλος €1 για τις συνταγές γιατρού. Σύμφωνα με επιστημονική [έρευνα](#) που δημοσιεύθηκε το 2017, το ποσοστό των ατόμων που πλήρωσαν από την τσέπη τους για υπηρεσίες υγείας και φάρμακα αυξήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό (από 34,5% το 2010 σε 58,7% το 2015), ενώ επίσης αυξήθηκε και ο μέσος όρος του καταβληθέντος ποσού (από €429 το 2010 σε €505 το 2015).
108. Η Επίτροπος σημειώνει με ανησυχία ότι οι εν λόγω αυξήσεις στο κόστος της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης συνιστούν εμπόδιο για την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας για πολλούς ανθρώπους που διαβιούν στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τον [ΟΟΣΑ](#), πριν από την ψήφιση του Νόμου 4368/2016 που κατοχυρώνει τη νοσηλευτική και ιατρική περίθαλψη σε ανασφάλιστους και σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, η Ελλάδα έμενε πίσω από όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΕ σε ό,τι αφορά την ασφάλιση υγείας, ενώ αυξανόμενο ποσοστό φτωχών ανθρώπων ανέφερε ότι δεν κάλυπτε ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης λόγω του κόστους.³⁴
109. Η Επίτροπος σημειώνει επίσης ότι η ίδια [έρευνα](#) του ΟΟΣΑ αποκάλυψε ότι η ασφαλιστική κάλυψη δεν είναι το μοναδικό εμπόδιο για την απρόσκοπτη πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αφού αναφέρονται πολλές δυσκολίες στην πρόσβαση σε γιατρούς και κέντρα υγείας, συμπεριλαμβανομένων των μονάδων έκτακτων περιστατικών, όχι μόνο λόγω κόστους, αλλά επίσης λόγω της απόστασης μέχρι το γραφείο του γιατρού και

³⁴ Το 2015, το ποσοστό των Ελλήνων που ανέφερε ότι δεν κάλυπτε ιατρικές ανάγκες είχε αυξηθεί στο 12,3%, σχεδόν τετραπλάσιο του μέσου όρου στην ΕΕ.

των καθυστερήσεων στον καθορισμό των ραντεβού. Οι δυσκολίες αυτές είναι αποτέλεσμα των ελλείψεων προσωπικού στα ελληνικά δημόσια νοσοκομεία και της μαζικής φυγής των γιατρών στο εξωτερικό (περίπου 18.000 από την αρχή της οικονομικής κρίσης, σύμφωνα με το Υπουργείο Υγείας) λόγω της υποβάθμισης των συνθηκών εργασίας και της έλλειψης ευκαιριών. Σύμφωνα με τον Πανελλήνιο Ιατρικό Σύλλογο, τα δημόσια νοσοκομεία χρειάζονται 6.500 επιπλέον μέλη μόνιμου ιατρικού προσωπικού.

110. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της, η Επίτροπος συναντήθηκε με λειτουργούς υγείας και ΜΚΟ με εξειδίκευση στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, οι οποίοι επισήμαναν ελλείψεις ορισμένων φαρμάκων σε δημόσια νοσοκομεία, οι οποίες ανάγκαζαν τους γιατρούς να αλλάζουν τα πρωτόκολλα θεραπείας ή να παραπέμπουν ασθενείς σε κλινικές όπως το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού - το οποίο και επισκέφθηκε - για να έχουν πρόσβαση στα απαραίτητα φάρμακα.³⁵ Επίσης, η Επίτροπος ενημερώθηκε για το γεγονός ότι ασθενείς με χρόνια αναπηρία, όπως διαβήτη ή νεφρική ανεπάρκεια, αντιμετώπιζαν κατά την περίοδο της κρίσης αυξανόμενες δυσκολίες στη λήψη της θεραπευτικής τους αγωγής, επειδή δεν ήταν διαθέσιμα τα φάρμακα ή ο απαραίτητος εξοπλισμός, όπως για παράδειγμα συσκευές αιμοκάθαρσης.³⁶
111. Η Επίτροπος έχει σε υψηλή εκτίμηση τις προσπάθειες των αρχών που έχουν στόχο να αποκατασταθεί και να διασφαλιστεί η πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Ο Νόμος 4368/2016 που ψηφίστηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο τον Φεβρουάριο του 2016 κατοχυρώνει το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις εγκαταστάσεις δημόσιας υγείας, παρέχοντας το δικαίωμα νοσηλευτικής και ιατρικής περίθαλψης σε όλους τους ανασφάλιστους, σε όσους έχασαν την ασφαλιστική τους κάλυψη και δεν δικαιούνται παροχές υγειονομικής περίθαλψης λόγω χρεών στα συνταξιοδοτικά ταμεία, καθώς και σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Βάσει του νόμου, η φαρμακευτική αγωγή των δικαιούχων για τη συχνά αναφερόμενη ως καθολική ιατρική κάλυψη παρέχεται από ιδιωτικά φαρμακεία συμβεβλημένα με τον Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), εκτός των φαρμάκων υψηλού κόστους τα οποία παρέχονται μόνο από νοσοκομεία και φαρμακεία του ΕΟΠΥΥ. Επιπλέον, καθιερώθηκαν τα ηλεκτρονικά συστήματα παρακολούθησης, συμπεριλαμβανομένης της ηλεκτρονικής συνταγογράφησης. Έχει προωθηθεί η χρήση γενόσημων φαρμάκων, ενώ έχει θεσπιστεί σύστημα εγχώριων τιμών αναφοράς για τα επώνυμα φάρμακα.
112. Τον Αύγουστο του 2017, το Ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε επίσης νόμο για την πρωτοβάθμια υγειονομική περίθαλψη που έχει στόχο την καθιέρωση ανθρωποκεντρικών υπηρεσιών πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης μέσω της δημιουργίας τοπικών μονάδων που ονομάζονται Τοπικές Μονάδες Υγείας (ΤΟΜΥ) και λειτουργούν ως το πρώτο σημείο επαφής και ο κύριος συντονιστής περίθαλψης για τα άτομα μιας περιοχής. Ομάδες πολλαπλών ειδικοτήτων (παθολόγοι/ οικογενειακοί γιατροί, παιδίατροι, νοσηλεύτες/νοσηλεύτριες, ιατρικοί επισκέπτες και κοινωνικοί λειτουργοί) που εργάζονται

³⁵ Το Μητροπολιτικό Κοινωνικό Ιατρείο Ελληνικού ενημερώνει σε τακτική βάση έναν [κατάλογο αναγκών](#) σε προμήθειες και φάρμακα, ο οποίος είναι ενδεικτικός για όσα είτε δεν είναι άμεσα διαθέσιμα στα δημόσια νοσοκομεία είτε δεν μπορούν να προμηθευτούν όλοι οι ασθενείς λόγω κόστους. Στις 15 Σεπτεμβρίου, ο κατάλογος περιελάμβανε πέντε εμβόλια και πάνω από 40 επειγόντως αναγκαία φάρμακα, εκ των οποίων κάποια προορίζονταν για την αντιμετώπιση του διαβήτη, της επιληψίας, της αρτηριακής υπέρτασης, αλλά και του καρκίνου.

³⁶ Σε δήλωσή της στις 21 Αυγούστου 2018, η Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων Δημόσιων Νοσοκομείων (ΠΟΕΔΗΝ) επισήμανε ότι το ήμισυ του εξοπλισμού των κρατικών νοσοκομείων είχε υπερβεί το «προσδόκιμο ζωής» του.

σε αυτές τις μονάδες έχουν ως καθήκον να παρέχουν αδιαλείπτως ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, ασχολούμενοι με την πρόληψη ασθενειών, τη βελτίωση της υγείας, τη διάγνωση, τη θεραπεία, την παρακολούθηση και τη φροντίδα. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, «πρόκειται για πολύ σημαντική αλλαγή από το άλλοτε κατακερματισμένο δίκτυο διαφόρων δημόσιων και ιδιωτικών παρόχων υπηρεσιών υγείας, κυρίως εξειδικευμένων γιατρών, οι οποίοι παρείχαν τις υπηρεσίες τους κατόπιν αιτήματος και με ελάχιστο συντονισμό».³⁷

113. Κατά τη συζήτησή του με την Επίτροπο, ο Υπουργός Υγείας, κ. Ανδρέας Ξανθός, επισήμανε ότι τα μέτρα αυτά οδήγησαν σε αύξηση του αριθμού των ανασφάλιστων που επισκέπτονταν τα νοσοκομεία για να αποκτήσουν στην πράξη πρόσβαση σε υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Ωστόσο, η Επίτροπος επισημαίνει ότι τα εμπόδια για την πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στην πράξη παραμένουν. Η προσοχή της, για παράδειγμα, επιστήθηκε στο γεγονός ότι ορισμένα γενόσημα φάρμακα έχουν την ίδια τιμή με τα επώνυμα αντίστοιχα σκευάσματα, ενώ άλλα [γενόσημα] δεν είναι πάντα διαθέσιμα στην πράξη. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ασθενής μπορεί να προμηθευτεί το επώνυμο φάρμακο, αλλά αν έχει συνταγογραφηθεί το γενόσημο φάρμακο, τότε η ασφάλιση καλύπτει μόνο την τιμή του τελευταίου και η διαφορά πρέπει να καταβληθεί από τον ίδιο τον ασθενή, ο οποίος δεν έχει πάντα την οικονομική δυνατότητα να επωμιστεί τη δαπάνη. Το σύστημα εγχώριων τιμών αναφοράς προκαλεί επίσης προβλήματα, καθώς οι ασθενείς πρέπει να πληρώσουν τη διαφορά στην τιμή σε περίπτωση που η τιμή λιανικής του φαρμάκου είναι υψηλότερη από την εγχώρια τιμή αναφοράς, κάτι το οποίο αναφέρεται ότι συμβαίνει συχνά. Επιπλέον, η δυνατότητα των ασθενών να πληρώσουν ενδέχεται να πλήττεται από τα υψηλά ποσοστά συμμετοχής του ασθενούς για τα συνταγογραφούμενα φάρμακα, ιδιαίτερα όσον αφορά τους πιο ευπαθείς ασθενείς και εκείνους με χρόνιες ασθένειες.³⁸

2.2.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

114. Εκτός από τις δυσχέρειες που προξένησαν στην πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η οικονομική κρίση και τα επακόλουθα μέτρα λιτότητας φαίνεται ότι έχουν άμεσα επιτείνει ορισμένες παθολογίες και, συνεπώς, έχουν αυξήσει την ανάγκη για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.
115. Σύμφωνα με την προαναφερθείσα επιστημονική [έρευνα](#) που δημοσιεύθηκε το 2017, η ψυχική υγεία στην Ελλάδα έχει επιδεινωθεί σε σημαντικό βαθμό. Η κατάθλιψη είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Από έρευνα σε εθνική κλίμακα που διενήργησε το 2017 η Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, αποκαλύφθηκε ότι περισσότεροι από τους μισούς Έλληνες ανέφεραν ότι υπέφεραν από προβλήματα ψυχικής υγείας. Ανάμεσα στα συνηθέστερα αναφερόμενα προβλήματα ήταν το άγχος, η ανασφάλεια και η απογοήτευση. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της, η Επίτροπος συναντήθηκε με

³⁷ ΠΟΥ, [Μεταρρύθμιση στον τομέα της υγείας στην Ελλάδα: άνοιγμα νέων μονάδων πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης](#), 14 Δεκεμβρίου 2017.

³⁸ [Μελέτη](#) του 2015 κατέγραψε τα παρακάτω ποσοστά συνεισφοράς κατά μέσο όρο ανά ιατρική συνταγή: 11,28% για το 2011, 14,10% για το 2012, 19,97% για το 2013 και 29,08% για το 2014. Αντίστοιχα, η μέση χρέωση ασθενή ανά ιατρική συνταγή για το 2011 ήταν €6,58, 8,28 € για το 2012, €8,35 για το 2013 και €10,87 για το 2014. Κατά την περίοδο 2011-2014, το μέσο ποσοστό συνεισφοράς ασθενών αυξήθηκε κατά 157,75%, ενώ η μέση χρέωση ασθενή ανά ιατρική συνταγή στις τρέχουσες τιμές αυξήθηκε κατά 65,22%.

επαγγελματίες του ιατρικού τομέα και ειδικές ΜΚΟ που επιβεβαίωσαν τα εν λόγω ευρήματα και επισήμαναν ότι πολλοί άνθρωποι ζουν μέσα στον φόβο και αισθάνονται απελπισμένοι εξαιτίας της οικονομικής κατάστασης. Κατά συνέπεια, τα περισσότερα ψυχιατρικά νοσοκομεία είναι υπερπλήρη, γεγονός που συντελεί στην επιδείνωση των συνθηκών που επικρατούν σε αυτά τα νοσηλευτικά ιδρύματα. Επίσης, αναφορές καταδεικνύουν ότι ο αριθμός των ακούσιων παραπομπών έχει αυξηθεί δραματικά από το 2010, ως αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι περισσότεροι ασθενείς που εισήχθησαν υπό αυτό το καθεστώς είναι άνεργοι, χρεοκοπημένοι επιχειρηματίες ή γονείς που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να φροντίζουν ή να ταΐζουν τα παιδιά τους. Οι περισσότεροι αναφέρεται ότι είναι άνω των 40 ετών και δεν είχαν παρουσιάσει ποτέ στο παρελθόν κανένα σύμπτωμα ψυχικής ασθένειας. Επιπλέον, οι αυτοκτονίες αυξήθηκαν κατά 40% μεταξύ 2010 και 2015. Η θνησιμότητα από αυτοκτονίες αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 7,8% από το 2009, έναντι 1,6% πριν από την κρίση. Η Επίτροπος σημειώνει επίσης με ανησυχία ότι αναφέρθηκε απότομη άνοδος στα ποσοστά HIV/AIDS και φυματίωσης μεταξύ των χρηστών ενέσιμων ναρκωτικών, κατόπιν περικοπών κατά το ένα τρίτο στα προγράμματα και τις παρεμβάσεις δρόμου (street-work).

116. Κατά τη συζήτηση με την Επίτροπο, οι επαγγελματίες του ιατρικού τομέα και οι ειδικές ΜΚΟ επέστησαν την προσοχή της στην ανησυχητική αύξηση των νοσοκομειακών λοιμώξεων που αναφέρεται ότι οφείλεται σε έναν συνδυασμό ελλείψεων προσωπικού, κακών υγειονομικών συνθηκών και έλλειψης προϊόντων υγιεινής και καθαρισμού. Σύμφωνα με το [Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων](#), το 2017, περί το 10% των ασθενών στην Ελλάδα κινδύνευαν να αναπτύξουν δυνητικά θανατηφόρες νοσοκομειακές λοιμώξεις. Εκτιμάται ότι οι λοιμώξεις αυτές ευθύνονται για 3.000 θανάτους. Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων Δημόσιων Νοσοκομείων θεωρεί ότι το ποσοστό των λοιμώξεων είναι σημαντικά υψηλότερο στις μονάδες εντατικής θεραπείας και τις πτέρυγες νεογνών. Η Επίτροπος σημειώνει επίσης με ανησυχία ότι μια πρόσφατα δημοσιευμένη έρευνα επισήμανε ότι στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης αυξήθηκε σημαντικά ο αριθμός των Ελλήνων που απεβίωσαν λόγω ανεπιθύμητων συμβάντων κατά την ιατρική περίθαλψη, υπογραμμίζοντας ότι τέτοια φαινόμενα μπορεί να οφείλονται σε ελλείψεις προσωπικού και υπερκόπωση.³⁹

2.2.4 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ

117. Η Επίτροπος επισημαίνει ότι η πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη είναι, σύμφωνα με αναφορές, ιδιαίτερη δύσκολη για τα άτομα με αναπηρίες. Σύμφωνα με πρόσφατη [έρευνα](#), το κόστος των φαρμάκων, η έλλειψη προσπελάσιμων μέσων μεταφοράς και οι μεγάλες λίστες αναμονής είναι λόγοι για τους οποίους τα άτομα με αναπηρίες είναι εκείνα με τις υψηλότερες ανεκπλήρωτες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Βάσει των ευρημάτων, «μέρος του πληθυσμού που ενδέχεται να έχει μεγαλύτερες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης έρχεται αντιμέτωπο με μεγαλύτερα εμπόδια όσον αφορά την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας. Οι πολιτικές λιτότητας, συνεπώς, πλήττουν την πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη με άμεσο και έμμεσο τρόπο, δημιουργώντας μακροπρόθεσμο μειονέκτημα για τα άτομα με αναπηρίες».⁴⁰

³⁹ T. Burki, "Health under austerity in Greece", *The Lancet*, τόμος 391, 10 Φεβρουαρίου 2018, σελ. 524.

⁴⁰ Elena S. Rotarou & Dikaios Sakellariou, Access to health care in an age of austerity: disabled people's unmet needs in Greece, *Critical Public Health*, Τόμος 27, 2017 - Τεύχος 5.

118. Η Επίτροπος θέλει να τονίσει τις ιδιαίτερες ανησυχητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης και των επακόλουθων μέτρων λιτότητας για την κατάσταση των ατόμων με διανοητικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες. Οι συνθήκες διαβίωσης στα ψυχιατρικά ιδρύματα προσέκλυσαν ιδιαίτερα την προσοχή κατόπιν των [αποκαλύψεων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης](#) τον Νοέμβριο του 2014, σύμφωνα με τις οποίες παιδιά με ειδικές ανάγκες που διέμεναν σε κρατικό ίδρυμα με σοβαρές ελλείψεις προσωπικού στα Λεχαινά (Πελοπόννησος) ήταν κλειδωμένα σε κλουβιά. Σοβαρά περιστατικά αναφέρθηκαν επίσης στο ψυχιατρικό νοσοκομείο στο Δαφνί,⁴¹ που επισκέφθηκε το 2016 ο προκάτοχος της Επιτρόπου, ο οποίος, σε [επιστολή](#) του στις 17 Αυγούστου 2016 στον Έλληνα Υπουργό Υγείας, εξέφρασε τη βαθιά του ανησυχία σχετικά με τη φροντίδα των ασθενών και τις ιδιαίτερα επίπονες συνθήκες εργασίας στα ψυχιατρικά ιδρύματα.
119. Η Επίτροπος υπογραμμίζει ότι η ΕΠΒ, στις [προκαταρκτικές παρατηρήσεις](#) της κατά την επίσκεψή της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2018, επισήμανε ότι στα περισσότερα ψυχιατρικά ιδρύματα που επισκέφθηκε το κλιμάκιό της διαπιστώθηκαν σοβαρές ελλείψεις προσωπικού, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται σε υπερβολικό βαθμό μηχανικά συστήματα καθήλωσης. Επίσης, η ΕΠΒ κατήγγειλε τον συνωστισμό και στις τρεις ψυχιατρικές μονάδες των γενικών νοσοκομείων που επισκέφθηκε, κάτι που σημαίνει ότι οι κλίνες των ασθενών τοποθετούνταν τακτικά στους διαδρόμους για παρατεταμένα χρονικά διαστήματα.

2.2.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

120. Η Επίτροπος ανησυχεί για τις αναφερόμενες ελλείψεις σε προσωπικό και εξοπλισμό, καθώς και για τις διαταραχές στο ελληνικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης που απορρέουν από τα αλληπάλληλα μέτρα λιτότητας που ψηφίστηκαν από την αρχή της οικονομικής κρίσης. Πιστεύει ότι τα μέτρα αυτά και οι σαφείς επιπτώσεις τους υπονομεύουν το δικαίωμα στην υγεία που κατοχυρώνεται βάσει του Άρθρου 11 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, στον οποίο η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος.
121. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επίτροπος χαιρετίζει την πρόσληψη μόνιμου προσωπικού και την παράταση ισχύος των συμβάσεων του έκτακτου προσωπικού στον τομέα της ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ενώ παράλληλα ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να αξιοποιήσουν το αναμενόμενο δημοσιονομικό περιθώριο για τη συνέχιση των προσπαθειών πρόσληψης στον συγκεκριμένο τομέα.
122. Ενώ διαπιστώνει με ικανοποίηση την εφαρμογή των μέτρων με στόχο τη διασφάλιση της πρόσβασης στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης της εισαγωγής συστήματος καθολικής ιατρικής κάλυψης, η Επίτροπος οικτίρει το γεγονός ότι συνεχίζουν να υπάρχουν αρκετά εμπόδια που δεν επιτρέπουν στην πράξη την εν λόγω πρόσβαση. Συνεπώς, καλεί τις ελληνικές αρχές να άρουν τα συγκεκριμένα εμπόδια, δια της διασφάλισης, μεταξύ άλλων, της πραγματικής διαθεσιμότητας φαρμάκων σε τιμές προσιτές για όλους.

⁴¹ Τον Μάιο του 2015, ένας ασθενής δολοφόνησε έναν άλλον ασθενή. Τον Αύγουστο του 2015 τρεις ασθενείς πέθαναν σε πυρκαγιά στο νοσοκομείο. Τον Σεπτέμβριο του 2015 ένας ασθενής απεβίωσε μετά από την απόδρασή του από το ίδρυμα. Αντιδρώντας στο πρώτο συμβάν, ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Εργαζομένων Δημόσιων Νοσοκομείων [τόνισε](#) ότι η κατάσταση ήταν «εκτός ελέγχου» και κατήγγειλε ελλείψεις προσωπικού που καθιστούσαν αδύνατη τη διασφάλιση ασφαλούς νοσηλείας για τον αυξανόμενο αριθμό σοβαρών περιστατικών που εισάγονταν στα ψυχιατρικά νοσοκομεία.

123. Η Επίτροπος επισημαίνει ότι οι περιορισμοί στον προϋπολογισμό δεν πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα τα άτομα με αναπηρία να στερούνται της άσκησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους ή να επιτείνεται η περιθωριοποίησή τους. Επαναλαμβάνει ότι η πλήρης εφαρμογή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία μπορεί να είναι προοδευτική, σύμφωνα με το Άρθρο 4, παράγραφος 2 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD), αλλά δεν πρέπει να ληφθούν αδικαιολόγητα και αναδρομικά μέτρα. Λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση της ανάγκης για φροντίδα της ψυχικής υγείας ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης, η Επίτροπος χαιρετίζει την πρόθεση της Κυβέρνησης να διαθέσει περισσότερους πόρους στον κλάδο της ψυχιατρικής. Ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να αξιοποιήσουν τους συγκεκριμένους πόρους για την ενίσχυση της απο-ιδρυματοποίησης και της κοινωνικής ένταξης ατόμων με διανοητικές και ψυχοκοινωνικές αναπηρίες.

2.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.3.1 ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΜΕΤΡΩΝ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ ΠΟΥ ΠΛΗΤΤΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

124. Μεταξύ των πολυάριθμων μέτρων λιτότητας που ελήφθησαν στο πλαίσιο των τριών διαδοχικών προγραμμάτων διάσωσης, αρκετές μεταρρυθμίσεις είχαν αρνητικές επιπτώσεις στο δικαίωμα στην εκπαίδευση.

125. Ο Κρατικός Προϋπολογισμός για το Υπουργείο Παιδείας μειώθηκε σημαντικά, από 5.645 εκατ. ευρώ το 2005 σε 4.518 εκατ. ευρώ το 2017. Όπως στις περισσότερες χώρες, οι δαπάνες προσωπικού αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο τμήμα (85%) του προϋπολογισμού για τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Συνεπώς, οι περικοπές στον προϋπολογισμό έπληξαν σοβαρά το διδακτικό προσωπικό, το οποίο μειώθηκε σε σημαντικό βαθμό.⁴² Οι αποδοχές των εκπαιδευτικών μειώθηκαν επίσης, ενώ το ωράριο εργασίας τους επεκτάθηκε. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί περιελήφθησαν στην εργασιακή εφεδρεία και στα προγράμματα κινητικότητας εργατικού δυναμικού.⁴³ Κατά συνέπεια, υπάρχουν πολλές κενές θέσεις σε σχολεία σε όλη τη χώρα και το εκπαιδευτικό σύστημα βασίζεται ολοένα και περισσότερο σε βραχυπρόθεσμες συμβάσεις, κάτι το οποίο επικρίνουν έντονα οι σύλλογοι επαγγελματιών στον τομέα της εκπαίδευσης.

⁴² Στατιστικά στοιχεία που δημοσιεύθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) στην [έκθεση](#) «Συνθήκες Διαβίωσης στην Ελλάδα» για το 2018 καταδεικνύουν ότι, μεταξύ των σχολικών ετών 2010-2011 και 2014-2015, το διδακτικό προσωπικό μειώθηκε ως εξής: από 66.018 σε 62.446 στα δημόσια σχολεία πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, από 46.762 σε 36.558 στα δημόσια σχολεία κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και από 28.015 σε 22.496 στα δημόσια σχολεία ανώτερης δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης.

⁴³ Σύμφωνα με τον Νόμο 4172/2013, «ενδέχεται να καταργηθούν θέσεις εργασίας (ανά κατηγορία, κλάδο και ειδικότητα) στον δημόσιο τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση με απόφαση του Υπουργού Διοικητικής Μεταρρύθμισης και του εκάστοτε συναρμοδίου Υπουργού, βάσει εγγράφων που στοιχειοθετούν τη μεταρρύθμιση συνοδευόμενων από εκθέσεις αξιολόγησης δομών και οργανογραμμάτων». Οι εργαζόμενοι στις εν λόγω καταργημένες θέσεις θεωρούνται «ανεργοί» και λαμβάνουν το 75% του βασικού μισθού τους για οκτώ μήνες. Επίσης, θεωρείται ότι εντάσσονται σε καθεστώς «κινητικότητας», υπό την έννοια ότι, εφόσον είναι δυνατό, θα μετατεθούν σε άλλη θέση του δημοσίου τομέα, αλλά εάν δεν υπάρχει καμία διαθέσιμη θέση θα απολυθούν. Επιπλέον, το νέο νομικό πλαίσιο προβλέπει τη δυνατότητα μετάθεσης εργαζομένων από τον δημόσιο τομέα και την τοπική αυτοδιοίκηση σε άλλες υπηρεσίες ή οργανισμούς όπου υπάρχουν κενές οργανικές θέσεις που ταιριάζουν με τις δεξιότητες του εκάστοτε εργαζομένου, με στόχο να γίνει η όσο το δυνατόν καλύτερη χρήση των διαθέσιμων ανθρωπίνων πόρων.

126. Οι περικοπές στον προϋπολογισμό για την παιδεία οδήγησαν στη συγχώνευση και την παύση της λειτουργίας σχολείων⁴⁴ με στόχο «τον εξορθολογισμό του σχολικού δικτύου». Ως αποτέλεσμα, ο αριθμός των μαθητών ανά αίθουσα αυξήθηκε, γεγονός που συνέβαλε στη μείωση των αναγκών του κράτους για έκτακτο διδακτικό προσωπικό, ωστόσο προκάλεσε την οργή των εκπαιδευτικών και των γονέων. Επιπλέον, το τμήμα του προϋπολογισμού που είναι αφιερωμένο στα λειτουργικά κόστη των σχολείων μειώθηκε σημαντικά, γεγονός που αναφέρεται ότι προκάλεσε προβλήματα συντήρησης.

2.3.2 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

127. Η Επίτροπος σημειώνει ότι σύμφωνα με τον [ΟΟΣΑ](#) οι θέσεις στην προσχολική εκπαίδευση και μέριμνα είναι σπάνιες, ιδιαίτερα σε αστικές περιοχές. Ελλείψει επαρκών θέσεων στους δημόσιους παιδικούς σταθμούς, οι οικογένειες μπορούν να καταφύγουν στη λύση των ιδιωτικών, ωστόσο αναφέρεται ότι είναι πολύ ακριβοί για τις οικογένειες που δεν δικαιούνται κοινωνική αρωγή. Κατά συνέπεια, η συμμετοχή στην προσχολική εκπαίδευση παραμένει κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το 2015, η [Ευρωπαϊκή Επιτροπή](#) υπολόγισε το ποσοστό συμμετοχής των νηπίων τεσσάρων ετών στην προσχολική εκπαίδευση και μέριμνα στο 79,6%. Ωστόσο, αναμένεται αύξηση του εν λόγω ποσοστού εάν η κυβέρνηση μειώσει την ηλικία υποχρεωτικής προσχολικής φοίτησης από τα πέντε στα τέσσερα έτη, όπως εξαγγέλθηκε.

128. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψής της, η προσοχή της Επιτρόπου επιστήθηκε στο γεγονός ότι αρκετοί μαθητές είναι αναγκασμένοι να καλύπτουν μεγάλες αποστάσεις για να προσέλθουν στο σχολείο, ως αποτέλεσμα των συγχωνεύσεων των σχολικών μονάδων. Αν η απόσταση από το σπίτι στο σχολείο είναι μεγαλύτερη από 2,5 χλμ. η μεταφορά παρέχεται δωρεάν. Όμως, αν η απόσταση είναι μικρότερη από 2,5 χλμ. οι μαθητές είναι αναγκασμένοι να μεταβούν στο σχολείο με δικό τους μέσο, κάτι που αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για όσους μένουν σε απομακρυσμένες περιοχές, όπως επισήμανε ο Συνήγορος του Πολίτη στην Ειδική [Έκθεσή](#) του σχετικά με τα προβλήματα μετακίνησης για τους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η Επίτροπος σημειώνει ότι παρά τις παρεμβάσεις του Υπουργείου Παιδείας για την επίλυση του προβλήματος, αναφέρεται ότι η κατάσταση παραμένει προβληματική σε αρκετές περιπτώσεις.

129. Σε ό,τι αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, η Επίτροπος σημειώνει με ανησυχία ότι η πρόσβαση στο πανεπιστήμιο κατέστη δυσκολότερη για παιδιά οικογενειών με χαμηλό εισόδημα. Στο Άρθρο 16 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η δωρεάν εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα και η εισαγωγή στο πανεπιστήμιο βασίζεται αποκλειστικά στις επιδόσεις στις Πανελλήνιες εξετάσεις που διεξάγονται σε πανεθνική κλίμακα. Ωστόσο, η χαμηλή ποιότητα σε ορισμένα δημόσια σχολεία στην Ελλάδα οδήγησε στη συγκρότηση ενός παράλληλου εκπαιδευτικού συστήματος. Στην πραγματικότητα, κατά τα τελευταία 30 χρόνια, κατέστη όλο και περισσότερο αναγκαίο για τους μαθητές να πληρώνουν ακριβά ιδιαίτερα μαθήματα (γνωστά ως «φροντιστήρια») προκειμένου να επιτύχουν στις Πανελλήνιες εξετάσεις, οι οποίες είναι απαραίτητες για την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο. Με την ανεργία να αυξάνεται και τους μισθούς να μειώνονται, πολλές φτωχές και μεσαίας τάξης οικογένειες αγωνίζονται σκληρά για να καταφέρουν να πληρώσουν αυτά τα επιπλέον μαθήματα. Η Επίτροπος

⁴⁴ 1.523 σχολεία συγχωνεύθηκαν σε 672 σχολεία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και 410 σχολεία συγχωνεύθηκαν σε 205 στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Συνδικαλιστική Επιτροπή για την Εκπαίδευση, 1.053 σχολεία έκλεισαν μεταξύ 2008 και 2012.

διαπιστώνει ότι [έκθεση](#) του World Economic Forum κατέταξε την Ελλάδα στην τελευταία θέση μεταξύ 30 προηγμένων οικονομιών όσον αφορά την παιδεία, εξαιτίας της στενής συσχέτισης μεταξύ των επιδόσεων των μαθητών και του εισοδήματος των γονιών τους και σημειώνει ότι αρκετοί πανεπιστημιακοί επισήμαναν ότι «το γεγονός ότι χάνονται ταλαντούχοι μαθητές φτωχών οικογενειών [...] θα μπορούσε να αποτελέσει εμπόδιο για την μακροπρόθεσμη οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας».

2.3.3 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

130. Η Επίτροπος σημειώνει ότι η μέση επίδοση των μαθητών στην Ελλάδα που μετρήθηκε από το Διεθνές Πρόγραμμα του ΟΟΣΑ για την Αξιολόγηση των Μαθητών (PISA) έπεσε κάτω από τα μέσα επίπεδα του ΟΟΣΑ. Σύμφωνα με τη δημοσίευση [Review of National Policies for Education](#) [Αξιολόγηση Εθνικών Πολιτικών για την Παιδεία] του ΟΟΣΑ του 2017, το 2015, σχεδόν ένας στους τρεις μαθητές στην Ελλάδα δεν πέτυχε το βασικό επίπεδο επίδοσης βάσει PISA στη φυσική, ενώ παρόμοια ποσοστά χαμηλών επιδόσεων παρατηρήθηκαν στις αριθμητικές δεξιότητες και τον αλφαριθμητισμό.
131. Η πτώση αυτή οφείλεται οπωσδήποτε σε πολλούς παράγοντες. Η άποψη της Επιτρόπου είναι ότι η οικονομική κρίση και τα επακόλουθα μέτρα λιτότητας επέδρασαν αρνητικά στην ποιότητα της εκπαίδευσης, η οποία δεν εξαρτάται μόνο από τα προγράμματα μαθημάτων, αλλά και από τις συνθήκες μάθησης και διδασκαλίας.
132. Η Επίτροπος πληροφορήθηκε ότι οι περικοπές στον προϋπολογισμό και οι ελλείψεις προσωπικού οδήγησαν στη μείωση των εβδομαδιαίων ωρών διδασκαλίας μαθημάτων, όπως τα Νέα Ελληνικά, και στην κατάργηση μαθημάτων, όπως η μουσική και τα καλλιτεχνικά, από το πρόγραμμα των μαθητών στο δεύτερο και τρίτο έτος της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το «ευέλικτο πρόγραμμα», το οποίο περιείχε μαθήματα όπως εκπαίδευση για την υγεία και εκπαίδευση για το περιβάλλον και προσφερόταν σε σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αναφέρεται ότι έγινε προαιρετικό τα τελευταία δύο χρόνια. Η Επίτροπος πληροφορήθηκε ότι σε πολλά σχολεία το συγκεκριμένο πρόγραμμα καταργήθηκε, ενώ σε άλλα το διαχειρίζονται καθηγητές που δεν πληρώνονται για αυτές τις ώρες διδασκαλίας. Θεωρεί ότι η υποβάθμιση των προγραμμάτων, μαζί με την έλλειψη των διαθέσιμων πόρων για την κατάρτιση των εκπαιδευτικών επί ευαίσθητων θεμάτων, όπως η ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση ή η διευθέτηση συγκρούσεων, είναι ιδιαίτερα ανησυχητική.
133. Η Επίτροπος σημειώνει ότι αρκετοί παράγοντες που συνδέονται άμεσα με τη δυσμενή οικονομική κατάσταση επέδρασαν αρνητικά στις συνθήκες μάθησης. Λέγεται ότι πολλά άπορα παιδιά πηγαίνουν στο σχολείο πεινασμένα, κάτι που υπονομεύει τη συγκέντρωσή τους. Η Επίτροπος σημειώνει με ικανοποίηση ότι θεσπίστηκε πρόγραμμα δωρεάν παροχής γευμάτων για την αντιμετώπιση του εν λόγω ζητήματος. Ο «εξορθολογισμός του σχολικού δικτύου» επηρέασε επίσης την ευημερία των παιδιών και τις συνθήκες μάθησής τους. Σύμφωνα με έρευνα του Συνηγόρου του Πολίτη, η πλειονότητα των μαθητών αισθάνεται ότι η αύξηση του αριθμού των μαθητών στην τάξη κατέστησε δυσκολότερη τη συγκέντρωσή τους στο μάθημα. Επιπλέον, οι ικανότητες μάθησης απειλούνται από την έλλειψη διαθέσιμου χρόνου για μελέτη, καθώς και από την κόπωση που αισθάνονται πολλά παιδιά τα οποία μετά το μάθημα εργάζονται, και μάλιστα τα περισσότερα στην παραοικονομία, προκειμένου να στηρίξουν την οικογένειά τους.

2.3.4 ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ ΠΟΥ ΠΛΗΤΤΟΝΤΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΩΣ ΑΠΌ ΤΗ ΛΙΤΟΤΗΤΑ

134. **Παιδιά με αναπηρίες:** Η Επίτροπος επιθυμεί να τονίσει ότι τα τελευταία χρόνια ελήφθησαν σημαντικά νομοθετικά μέτρα και ειδικότερα τα παρακάτω: Ο Νόμος 4115/2013, ο οποίος διευκολύνει την ένταξη μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και η σημαντική [τροποποίηση](#) του νόμου κατά των διακρίσεων (Νόμος 4285/2014), με την οποία προστέθηκε η αναπηρία στον κατάλογο των απαγορευμένων λόγων διακρίσεων. Παρά τις μεταρρυθμίσεις αυτές, σύμφωνα με αναφορές, παιδιά με αναπηρία αντιμετωπίζουν ακόμη το κοινωνικό στίγμα και τα αντίστοιχα εμπόδια στην εκπαίδευση. Στις [καταληκτικές παρατηρήσεις](#) της το 2015 για την Ελλάδα, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου τόνισε εξίσου «τις διακρίσεις που αντιμετωπίζουν άτομα με αναπηρίες, ιδιαίτερα όσον αφορά την πρόσβαση στην εκπαίδευση» και εξέφρασε την απογοήτευσή της για «τον αντίκτυπο των οικονομικών κρίσεων και των μέτρων λιτότητας στην κατάσταση τους».
135. Στις [καταληκτικές παρατηρήσεις](#) της το 2015 για την Ελλάδα, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα εξέφρασε την ανησυχία της για τις αναφορές που καταδεικνύουν ότι μόνο το 15% των παιδιών με αναπηρία πηγαίνουν στο σχολείο. Η Επίτροπος πληροφορήθηκε ότι οι ελληνικές αρχές έλαβαν σημαντικά μέτρα στο πλαίσιο του «Προγράμματος Εξειδικευμένης Εκπαιδευτικής Υποστήριξης για την Ένταξη Μαθητών με Αναπηρία ή/και Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες»,⁴⁵ συμπεριλαμβανομένης της δημιουργίας, τα τελευταία επτά χρόνια, 36 ειδικών σχολικών μονάδων και 570 τάξεων ένταξης σε κανονικά σχολεία. Επιπλέον, οι προσλήψεις εκπαιδευτικών και εξειδικευμένων στελεχών ειδικής αγωγής αυξήθηκε από 6.300 για το σχολικό έτος 2014-2015 στους 10.800 κατά την περίοδο 2017-2018. Ενώ υπογραμμίζει τις εν λόγω προσπάθειες, η Επίτροπος υπενθυμίζει παράλληλα ότι η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, όπως ορίζεται από την [UNESCO](#), είναι μια διαδικασία που επιλαμβάνεται τις, και ανταπακρίνεται στις πολυποικίλες ανάγκες όλων των παιδιών, των νέων και των ενηλίκων μέσω της αύξησης της συμμετοχής στη μάθηση, τον πολιτισμό και τις κοινωνικές ομάδες, καθώς και μέσω της μείωσης και της εξάλειψης των αποκλεισμών εντός του τομέα της εκπαίδευσης ή από αυτόν. Τα κράτη, λοιπόν, έχουν θετική υποχρέωση να παράσχουν εκπαίδευση σε όλα τα παιδιά, χωρίς διακρίσεις, εντός του συστήματος κορμού. Επομένως, τα παιδιά με αναπηρία έχουν δικαίωμα να εκπαιδεύονται στα σχολεία κορμού, από κοινού με τα παιδιά που δεν έχουν αναπηρία, και με την κατάλληλη υποστήριξη.
136. Επιπλέον, η Επίτροπος διαπιστώνει ότι, στην τελευταία ετήσια έκθεσή του, ο Συνήγορος του Πολίτη παρατήρησε ότι η στέγαση στα ειδικά σχολεία ήταν ακατάλληλη, γεγονός που επηρεάζει τη λειτουργία τους, ενώ τα κονδύλια που πιστώθηκαν για την πρόσληψη εκπαιδευτικών 'προσφοράς' για τη φροντίδα παιδιών με ειδικές ανάγκες ήταν

⁴⁵ Σύμφωνα με πληροφορίες που παρείχαν οι ελληνικές αρχές στην [Επιτροπή για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία \(CRPD\)](#) το 2015, το πρόγραμμα έχει στόχο: «(α) να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που εντοπίστηκαν σχετικά με τη μεικτή εκπαίδευση παιδιών με αναπηρία και/ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, καθώς και την έλλειψη καταρτισμένων καθηγητών ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης και να συμβάλει στην ενίσχυση της απλής συνοδείας και φύλαξης μέσω της παροχής εκπαίδευσης στο πλαίσιο των γενικών σχολείων· (β) τη συστηματική οργάνωση μεικτής εκπαίδευσης για μαθητές με αναπηρία και/ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες· (γ) τη συγκέντρωση εμπειριών σε ό,τι αφορά τη διαφοροποιημένη διδασκαλία και την ανάπτυξη υποδομών για την ανεμπόδιση υποστήριξή της, ώστε η διαφοροποιημένη διδασκαλία να γίνει πραγματική και ουσιαστική. Οι ελληνικές αρχές επισήμαναν επίσης ότι παρασχέθηκε ειδική κατάρτιση σε 2.000 εκπαιδευτικούς και 3.500 Συμβούλους Ειδικής Αγωγής κατά την περίοδο 2012-2014 και ανακοίνωσε ότι προετοιμάζεται και σχεδιάζεται πρόγραμμα περαιτέρω εκπαίδευσης για όλους τους εκπαιδευτικούς σε γενικά σχολεία επί ζητημάτων ειδικής αγωγής».

ανεπαρκείς για την κάλυψη όλων των αιτημάτων παράλληλης υποστήριξης. «Συνεπώς, είτε δίνεται προτεραιότητα σε ορισμένους μαθητές είτε παρέχεται παράλληλη υποστήριξη σε περισσότερους μαθητές, αλλά σε μερική βάση. Σε κάθε περίπτωση, το πρόγραμμα εφαρμόζεται ανεπαρκώς», πρόσθεσε ο Συνήγορος του Πολίτη.

137. **Παιδιά Ρομά:** Η Επίτροπος επισημαίνει ότι οι συγχωνεύσεις σχολικών μονάδων είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο στα παιδιά Ρομά, τα οποία συχνά διαμένουν σε απομονωμένους οικισμούς και αναγκάζονται επομένως να διανύσουν σημαντικά μεγαλύτερες αποστάσεις για να προσέλθουν στο σχολείο. Σημειώνει ότι ελήφθησαν μέτρα για την ικανοποίηση των ειδικών αναγκών του πληθυσμού των Ρομά στο πλαίσιο του «[Προγράμματος για την Ένταξη και την Εκπαίδευση Παιδιών Ρομά](#)», που ξεκίνησε το 2016 και συγχρηματοδοτήθηκε από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ. Το πρόγραμμα επικεντρώνεται στη βελτίωση της πρόσβασης και της συμμετοχής των παιδιών Ρομά στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, την ενίσχυση της συστηματικής εκπαίδευσης των παιδιών Ρομά στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και την προώθηση της επανένταξης των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Επισημαίνοντας ότι, σύμφωνα με την [Ευρωπαϊκή Επιτροπή](#), η φοίτηση στο σχολείο παιδιών Ρομά στην ηλικία υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης στην Ελλάδα ανερχόταν σε ποσοστό μόλις 69% το 2016, η Επίτροπος προσβλέπει στην εφαρμογή του προγράμματος.
138. Η Επίτροπος σημειώνει επίσης ότι οι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας συγκροτήθηκαν από τις ελληνικές αρχές με στόχο να παρασχεθεί συγκεκριμένη υποστήριξη (μεταξύ της οποίας καθοδήγηση και συμβουλευτικές υπηρεσίες σε εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές, καθώς και ανώτατο όριο 15 μαθητών ανά τάξη) σε σχολεία με υψηλά ποσοστά μαθητών Ρομά και να αποφευχθεί η δημιουργία διαχωρισμένων σχολείων. Ωστόσο, η Επίτροπος ανησυχεί για τις αναφορές σύμφωνα με τις οποίες, στην πραγματικότητα, ο διαχωρισμός των παιδιών Ρομά σε ειδικά σχολεία συνεχίζει να υφίσταται, παρά τη λήψη των εν λόγω μέτρων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επίτροπος υπενθυμίζει ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι στην υπόθεση [Lavidia and Others v Greece](#) η απόφαση του κράτους να διατηρήσει την ύπαρξη σχολείων στα οποία φοιτούσαν μόνο μαθητές Ρομά παραβίαζε το Άρθρο 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το Άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου Αριθ. 1.

2.3.5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

139. Η Επίτροπος ανησυχεί για τα καχεκτικά προγράμματα διδασκαλίας, καθώς και για τη σημαντική υποβάθμιση της ευημερίας των μαθητών, των συνθηκών εργασίας των εκπαιδευτικών και του σχολικού εξοπλισμού, που οφείλονται στις σοβαρές περικοπές στον προϋπολογισμό κατά τα χρόνια της κρίσης. Εκφράζει την ικανοποίησή της για την αύξηση του προϋπολογισμού για την παιδεία κατά 5,4% το 2017 και 3,6% το 2018 και καλεί τις ελληνικές αρχές να αυξήσουν ακόμη περισσότερο τον προϋπολογισμό τα επόμενα χρόνια, με στόχο να αναστραφούν προοδευτικά οι αρνητικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στον τομέα της εκπαίδευσης.
140. Ακόμα, η Επίτροπος ανησυχεί για τα εμπόδια που συνεχίζουν να υφίστανται σε ό,τι αφορά την απρόσκοπτη πρόσβαση στην εκπαίδευση. Προτρέπει τις ελληνικές αρχές να άρουν όλα τα εμπόδια και να διασφαλίσουν την πλήρη και ακώλυτη άσκηση του

δικαιώματος στην εκπαίδευση, το οποίο κατοχυρώνεται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, από την προσχολική ως την ανώτερη εκπαίδευση.

141. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επίτροπος καλεί τις ελληνικές αρχές να καταβάλουν συγκεκριμένες προσπάθειες για τη διασφάλιση της ακώλυτης πρόσβασης στην εκπαίδευση για παιδιά που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες, των οποίων τα ποσοστά σχολικής φοίτησης είναι αποκαρδιωτικά.
142. Υπογραμμίζοντας ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, σε όλα τα επίπεδα, είναι βασικό δικαίωμα του ανθρώπου, το οποίο κατοχυρώνεται στο Άρθρο 24 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (CRPD), η Επίτροπος επισημαίνει ότι η ανοιχτή σε όλους εκπαίδευση πρέπει να είναι ο στόχος κάθε εκπαιδευτικής πολιτικής. Συνεπώς, προτρέπει τις ελληνικές αρχές να διασφαλίσουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων των παιδιών με αναπηρία να φοιτούν σε κανονικά σχολεία μαζί με παιδιά που δεν έχουν αναπηρία και να απολαύουν επαρκούς εξατομικευμένης υποστήριξης, όπου είναι απαραίτητο. Καλεί τις ελληνικές αρχές να συγκεντρώσουν αναλυτικά δεδομένα σχετικά με τη φοίτηση στο σχολείο των παιδιών με αναπηρίες, με στόχο την καλύτερη αναλυτική επεξεργασία των υφιστάμενων εμποδίων και την εξεύρεση πιο ικανοποιητικών λύσεων. Τέλος, η Επίτροπος ενθαρρύνει τις ελληνικές αρχές να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους ώστε το καθεστώς διαχωρισμού στην εκπαίδευση των παιδιών Ρομά να τερματιστεί.